

τ' ανάβλεμμα

ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ ΤΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΔΩΝ ΡΑΦΗΝΑΣ

ΦΥΛΛΟ 33^ο ΑΠΡΙΛΙΟΣ 2017

Ανάβλεμμα: κοίταγμα ψηλά, κοίταγμα ξανά, με άλλη ματιά, με άλλη θεώρηση

✿ Με λάβωσε σα σαϊτιά
κυρά τ' ανάβλεμμά σου

✿ Είναι τ' ανάβλεμμά του πιο σκληρό
κι' από το πυρό μαχαίρι του

Κ. Παλαμάς

✿ Κι' η κόρη με τ' ανάβλεμμα
σέρνει τα παλικάρια
Δημοτικό (της αγάπης)

καλώς ανταμώθηκαμεν

Φίλες και φίλοι,

Μετά από πολύ καιρό κυκλοφορεί το 33ο φύλλο του περιοδικού μας. Δύσκολοι καιροί και για τ' ανάβλεμμα!! Θα μας θυμίσει όμως τη μεγάλη γιορτή του Λυκείου στη Ραφήνα, εκείνη την αξέχαστη παράσταση «**Σαν ήρθε η ροδοδάχτυλη αυγή...**»

Θα θυμίσει και την άλλη μεγάλη εκδήλωση του Λ.Ε. Ραφήνας, την Ημερίδα για τους Σαρακατσάνους, με ένα σπάνιο βιοματικό κείμενο του Σαρακατσάνου μπάρμπα Γιάννου Μπούρχα, με τίτλο «**Σαρακατσάνικος γάμος στο Αρκοδοπούρνι το 1941**». Θα συμπληρώσει και θα ολοκληρώσει με το δεύτερο μέρος τους θέματα, όπως «**το Θέατρο Σκιών**», τη «**Δημόδη Λαϊκή Ιατρική**» και «**το λιμάνι της Ραφήνας**». Στη Ραφήνα θα μείνει και στη μορφή του παλιού Ιερέα της, του αγαπητού **Παπα-Θανάση**. Θα μας ταξιδέψει στη Δερόπολη της Β. Ηπείρου με τη «**Δεροπολίτισσα**» αλλά και στην Αιτωλοακαρνανία με τα έθιμα στο «**Γαϊτανάκι της Μόκιστας**». Θα μας ενημερώσει για νέα που αφορούν «**τη γυναίκα και το παιδί**» και για τον «**εθελοντισμό από άτομα με ειδικές ικανότητες**».

Οι μικροί μας φίλοι θα γνωρίσουν στις δικές τους σελίδες τα ελληνικά παλιά σπίτια με τη «**Λαϊκή Αρχιτεκτονική**», αλλά και θα ασχοληθούν με την Κυρά Σαρακοστή που μπαίνει στο «**Σχολείο και Παράδοση**».

Οι πάμπολλες δραστηριότητες του Λ.Ε. Ραφήνας αραδιάζονται στην τελευταία σελίδα, ενώ ένα μικρό διήγημα ζωγραφίζει νοσταλγικά τις παλιές εκείνες αυλές των σπιτιών που έμοιαζαν με «**Μινωική Τοιχογραφία**». Γνώση, Θύμψες, βιώματα, ταξίδι, νοσταλγία και παράδοση από «**τ'ανάβλεμμα**» για δικό μας ανάβλεμμα.....

Η σύνταξη

Από την παράσταση του Λ.Ε.Ρ. στο Μποδοσάκειο Δημοτικό Σχολείο του Κολεγίου Αθηνών. 17.2.2017

Οι δάσκαλοι χορού του Λ.Ε.Ρ. - Κωνσταντίνος και Θέος

Το Λύκειον των Ελληνίδων Ραφήνας ευχαριστεί και πάλι τον κ. Θανάση Μαρτίνο για τη νέα δωρεά του που μας δίνει τη δυνατότητα και τη χαρά να κατασκευάσουμε 8 φορεσιές Βωβούσας και να πλουτίσουμε την Ιματιοθήκη μας !!! Ο κ. Μαρτίνος έχει ανακηρυχθεί ευεργέτης του Λ.Ε.Ραφήνας σύμφωνα με το καταστατικό, άρθρο 6 (Πόροι) παράγραφος 5. Πάντα τον τιμούμε και τον ευγνωμονούμε !!!

Ημερίδα για τους Σαρακατσάνους - 20.11.2016

«**Τ' ανάβλεμμα**»: περιοδική έκδοση του Λυκείου των Ελληνίδων Ραφήνας.

- Εθνικής Αντιστάσεως 34, 190 09 Ραφήνα
- τηλ.: 22943 03612 - e-mail: lykellrafinas@gmail.com

Επιμέλεια περιοδικού: Χριστίνα Παναγιώτου-Δακτυλίδη

Δημιουργικός σχεδιασμός: Φωτεινή Αλεξιάδου

Ομάδα σύνταξης: Αναστασία Κάλφογλου, Κατερίνα Σιούτα-Παπαδοπούλου, Εύη Γκατσοπούλου, Άννα Ραπτοπούλου, Ελένη Καμάρα, Άννα Κυριακάκη-Συνοδινού, Χριστίνα Παναγιώτου-Δακτυλίδη

Διανέμεται Δωρεάν

Εξώφυλλο: Σαρακατσαναίοι: Ζωγραφική απεικόνιση. Έργο της ζωγράφου Ασπασίας Μπούρχα.

Νέα από την Ελλάδα και απ' όλο τον κόσμο που αφορούν την Γυναίκα και το Παιδί

Ενημερώσεις και Στατιστικά Στοιχεία

Στο κόψιμο της πίτας της Γενικής Γραμματείας Ισότητας των Φύλων, η Γενική Γραμματέας κ. Κούβελα παρουσίασε συνοπτικό απολογισμό της Γενικής Γραμματείας Ισότητας για το έτος 2016. Μεταξύ των άλλων ανέφερε ότι ολοκληρώθηκαν οι εργασίες της Ομάδας Διοίκησης Έργου για την επικύρωση της «Σύμβασης για την πρόληψη και καταπολέμηση της βίας κατά των γυναικών και της ενδοοικογενειακής βίας» του Συμβουλίου της Ευρώπης, γνωστή και ως «Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης». Παραδόθηκε το πόρισμα για την ανωτέρω Σύμβαση στο Υπουργείο Δικαιοσύνης. Αναμένεται από τη Γενική Γραμματεία Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, το Πόρισμα να λάβει τη μορφή νομοσχεδίου και στη συνέχεια να επικυρωθεί από τη Βουλή.

Μαθήτριες του ΛΕΡ με φορεσιές Βοβούσας - 3.8.2016

Το Λύκειο των Ελληνίδων γνωρίζετε ότι συνέβαλε σ' αυτήν την ολοκλήρωση του έργου, αφού έλαβε μέρος στη διαβούλευση μέσω της Ελληνικής Αντιπροσωπείας του Ευρωπαϊκού Λόμπυ, με διαλέξεις ενημέρωσης για τη σύμβαση και ως ομάδα πίεσης.

ONE BILLION RISING 2017

Η Ελληνική αντιπροσωπεία του Ευρωπαϊκού Λόμπυ Γυναικών συμμετέχει στο παγκόσμιο κίνημα One Billion Rising 2017 για την καταπολέμηση της σεξουαλικής βίας σε μια προσπάθεια να αφυπνίσει συνειδήσεις, κοινοβούλια και κυβερνήσεις προκειμένου να στρέψουν την προσοχή τους στο εγκληματικό φαινόμενο της σεξουαλικής εκμετάλλευσης και βίας κατά των γυναικών και των κοριτσιών. Επισκεφθείτε την ιστοσελίδα www.womeniobbo.org. Το Λύκειο Ελληνίδων εκπροσωπείται στην τριμελή επιτροπή της Ελληνικής Αντιπροσωπείας του Ευρωπαϊκού Λόμπυ.

Την 1.3.2017 η Γενική Γραμματεία Ισότητας των Φύλων σε ημερίδα παρουσίασε το Εθνικό Σχέδιο Δράσης για την Ισότητα των Φύλων. 2016-2020.

Οι άξονες προτεραιότητας του Εθνικού Σχεδίου Δράσης ακολουθούν τις κατευθυντήριες οδηγίες της Ευρωπαϊκής Επιτροπής προς τα κράτη-μέλη, με προσαρμογή στις ιδιαίτερες συνθήκες στην Ελλάδα και αφορούν τα εξής πεδία πολιτικής:

- Κοινωνική ένταξη και ισότητα μεταχείριση γυναικών που υφίστανται πολλαπλές διακρίσεις
- Έμφυλη βία
- Αγορά εργασίας και εναρμόνιση οικογενειακής και επαγγελματικής ζωής
- Εκπαίδευση, κατάρτιση, πολιτισμός, αθλητισμός και Μ.Μ.Ε.
- Υγεία
- Κέντρα λήψης αποφάσεων

Η έντονη και παρατεταμένη λιτότητα επέφερε ριζικές θεσμικές αλλαγές που ανέτρεψαν πλήρως το σύστημα διαμόρφωσης των μισθών στο Δημόσιο και Ιδιωτικό Τομέα της οικονομίας.

Όπως κατέδειξε η Ετήσια Έκθεση του Ινστιτούτου Εργασίας της Γ.Σ.Ε.Ε., για την Ελληνική Οικονομία και απασχόληση, το 2015 κατά τη διάρκεια της κρίσης, διαπιστώνεται συρρίκνωση της μισθωτής εργασίας με την τυπική, εργασιακή σχέση σε ποσοστό 21,3% ενώ σχεδόν τα 2/3 της εν λόγω μείωσης αφορούν άνδρες. Η προσωρινή απασχόληση αντίστοιχα, μειώθηκε κατά το 1/4 και κατά 82,2 χιλιάδες μισθωτούς, από τους οποίους το 88% αφορούν συμβάσεις εργασίας πλήρους απασχόλησης (71,8 χιλιάδες) κυρίως Γυναικών.

Επιμελείται και γράφει η Άννα Κυριακάκη Συνοδινού, ιστορικός - αρχαιολόγος

Λαϊκό θέατρο και καραγκιόζης - 6^ο μέρος -

«Βρισκόμαστε στην Ανατολή, και η αχλύς του μύθου σκεπάζει την ιστορία του Καραγκιόζη (**Karagoz=μαυρομάτης**) και του Χατζηναβάτη που ζούσαν στην Προύσα. Ο Χατζηναβάτης ήταν εργολάβος οικοδομών και είχε αναλάβει να χτίσει το σαράι του πασά της Προύσας. Πίρε στο γιάπι εργάτες και αρχιμάστορα έβαλε τον Καραγκιόζη που ήταν μαραγκός, μα είχε μυαλό αρχιμάστορα. Ο πασάς είδε ότι το σαράι αργούσε να τελειώσει κι φοβέρισε τον Χατζηναβάτη, πως θα τον θανατώσει. Ο Χατζηναβάτης φοβήθηκε και φανέρωσε στον πασά, ότι ο φταίχτης ήταν ο Καραγκιόζης που έλεγε αστεία στους μαστόρους και γελούσαν. Ο πασάς φοβέρισε τον Καραγκιόζη, αλλά εκείνος εξακολουθούσε να αστειεύεται. Έτσι ο πασάς τον θανάτωσε. Όλοι αγανάχτησαν με τον άδικο σκοτωμό του Καραγκιόζη κι ο πασάς για να ημερέψει τον λαό, έχτισε ένα ωραίο μνημείο στην Προύσα κι έθαψε εκεί τον Καραγκιόζη με μεγάλες τιμές. Η αδικία όμως αυτή κόστισε πολύ στον πασά κι αρρώστησε βαριά. Οι άλλοι αγάδες για να διασκεδάσουν τον πασά, έφεραν τον Χατζηναβάτη στο σαράι να τον λείει τα χωρατά του Καραγκιόζη. Μια μέρα ο Χατζηναβάτης έκοψε έναν χάρτινο Καραγκιόζη, τέντωσε ένα πανί, που το φώτισε κι έδωσε παράσταση Καραγκιόζη. Ο πασάς ευχαριστήθηκε τόσο, που του έδωσε άδεια να παίζει παραστάσεις, όπου θέλει».

Σύμφωνα με το μύθο λοιπόν δημιουργείται το οθωμανικό θέατρο σκιών και αρχίζει να μεταδίδεται σε όλες τις επαρχίες της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Τα θέματα των έργων του τουρκικού κλασικού ρεπερτορίου ξεκινούν από ιστορικά γεγονότα, όπως π.χ. οι βιαιοπραγίες των Γενιτσάρων εις βάρος του πληθυσμού της Πόλης, αλλά και από ιστορίες με θύμα τον ίδιο τον Καραγκιόζη. Στις παραστάσεις εκτός από τον φαλλικό

Karagoz, τον λόγιο, την πονηρή πόρνη, τον κομψευόμενο, το σακάτη νάνο και τον πάντα μεθυσμένο χωροφύλακα παίρνουν μέρος και κωμικοί τύποι από τα βουνά της Ανατολής από τα Βαλκάνια, ο Κούρδος, ο Πέρσης, ο Άραβας, ο Αρμένιος κι ο Εβραίος, οι οποίοι αντικαθρεπτίζουν την κοινωνική σύσταση του παραδοσιακού μαχαλά της Κωνσταντινούπολης στα χρόνια της Τουρκοκρατίας. Ο χαρακτήρας των παραστάσεων ήταν έντονα αριστοφανικός, τα αστεία φαλλικά και το χιούμορ αισχρό. Από εργασίες που έχουν δημοσιευτεί τα τελευταία χρόνια αποδεικνύεται, ότι ήδη από τον 17^ο αι. η μορφή αυτή του **Karagoz** είναι διαδεδομένη στα

Βαλκάνια. Στο Βελιγράδι, στη Ντόλια-νη, στα Σκόπια, στο Ντουμπρόβνικ, στην Πρίστινα και στην Μολδοβλαχία (Βουκουρέστι, Ντομπρουτσά, Κονσταντζα), δίνονται παραστάσεις σε καφενεία, σε δημόσιες πλατείες και σε εμποροπανηγύρεις. Αρμένιοι ήταν κυρίως αυτοί που έπαιζαν τον Καραγκιόζη, πράγμα που ανταποκρίνεται απόλυτα στα δεδομένα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, όπου οι πολυγλωσσοί θεατρίνοι ήταν αλλόθρησκοι: Αρμένιοι, Εβραίοι, Έλληνες και τσιγγάνοι.

Με τις ιστορικές και γεωγραφικές αυτές πληροφορίες, που έχουμε, θα ήταν απίθανο να μην υπήρχε θέατρο σκιών στον ελλαδικό χώρο. Σχετικές μαρτυρίες δίνουν ο **Pouqueville** και κυρίως ο Άγγλος ταξιδιώτης **Hobhouse**, ο οποίος, στα Γιάννενα το 1809, βλέπει παράσταση κατά το ραμαζάνι, μέσα σε ένα ρυπαρό καφενείο, όπου ένας Εβραϊός παίζει μπροστά σε παιδιά. Μάλιστα την παράσταση λέγεται ότι παρακολούθησε και ο λόρδος **Βύρων**.

Οι πρώτες σίγουρες γραπτές μνείες, που διαθέτουμε για τον Ελληνόφωνο Καραγκιόζη, εμφανίζονται μόνο μετά την Ανεξαρτησία. Στην Κωνσταντινούπολη το 1860, ο πρώτος Έλληνας που ασχολήθηκε ήταν ο **Μπαρμπανγιάννης ο Βράχαλης** και μάλιστα μέσα στον ίδιο χρόνο ήρθε στην Ελλάδα και έδωσε παραστάσεις σε ένα καφενείο στην Πειραιά. Τον διαδέχθηκε ένας ονόματι **Ρεβαντίνος** που άλλαξε το σχήμα της σκηνής από τετράγωνο σε πανοραμικό και τέλος τον **Ρεβαντίνο** τον διαδέχθηκε ο **Δημήτρης Μίμαρος** από την Πάτρα, απ' όπου ο Καραγκιόζης διαδίδεται σε ολόκληρο τον ελλαδικό χώρο.

Ο καθένας τώρα μπορεί να κάνει κτήμα του τον ελληνικό μπερντέ. Απλή και ανέξοδη είναι η «τεχνολογία» του: ένα σεντόνι, λίγα λαδολύχναρα, μία τάβλα, ένα κομμάτι χαρτόνι και μερικά ξυλαράκια είναι όλα χρειάζονται και μεταφέρονται εύκολα. Ο **Σωτήρης Σπαθάρης** λέει στην αυτοβιογραφία του «ο καραγκιοζοπαιχτής μπορούσε να μεταφέρει όλα του τα εργαλεία σε μια μικρή βαλίτσα, να στήσει στη στιγμή τον μπερντέ του και να παίξει την ίδια μέρα». Το θέαμα του Καραγκιόζη είναι το πιο φτηνό και προσιτό στην φτωχολογιά, όσο για την πληρωμή, στην αρχή ο καραγκιοζοπαιχτής βγάζει δίσκο στο τέλος της παράστασης και τις εισπράξεις τις μοιράζονται με τον καφετζή ή τον «θεατρώνη». Να γιατί ο Καραγκιόζης παράγει-

Θέατρο Σκιών

ται σε τόσους τόπους, όσοι είναι και οι δημιουργοί του και εξαπλώνεται πρώτα στην επαρχία και μετά έρχεται στην Αθήνα.

Η αθυροστομία όμως και τα αστεία σεξουαλικού περιεχομένου καθώς και το γεγονός ότι από την συντεχνία των καραγκιοζοπαιχτών δεν λείπουν τα κακοποιά στοιχεία, που για τις παρανομίες τους και τις κατεργαρίες τους διώκονται από την αστυνομία, εξαναγκάζουν τον πρώιμο αθηναϊκό μπερντέ του 1850 να ζηήσει ένα είδος ημιπαρανομίας ή να ταξιδεύσει στην επαρχία, όπου έρχεται πιο εύκολα κοντά στο κοινό του που αποτελείται από εργάτες και αγρότες στερημένους από αυτό που ονομάζουμε «θεατρική ζωή» και αναζητούσε την ψυχαγωγία του στο «απλοϊκό» τούτο θέαμα.

Στις επόμενες δεκαετίες ο Καραγκιόζης αρχίζει να «αυτολογοκρίνεται» και γίνεται ένα θέαμα διαταξικό και «οικογενειακό». Στην Αθήνα ο μπερντέ «εισβάλλει» ξανά τη δεκαετία του 1890 για να γίνει ιδιαίτερα αγαπητός και σ' αυτό συμβάλλει ο Μίμαρος και η σχολή του. Στα 1921 ο Louis Roussel γράφει στο βιβλίο του για τον Καραγκιόζη ότι βρίσκει τρεις Καραγκιόζηδες στον Πειραιά, έναν στην Καλλιθέα και πέντε τουλάχιστον στην Αθήνα, όπου, εκτός από τον Μόλλα, αναφέρει τον Θεοδωρόπουλο στα Πετράλωνα, τον Ποριώτη στην οδό Ηρώδου του Αττικού και τον Δαμαλάκη στο σταθμό Πελοποννήσου. «Από το 1928-1936» γράφει ο Σ. Σπαθάρης «γιόμισε η Ελλάδα Καραγκιόζηδες. Σ' όλες τις επαρχίες οι χάρτινες φιγούρες μας εθεάτρζαν χιλιάδες κόσμο κάθε βράδυ».

Πώς εξηγείται όμως μια τόσο εντυπωσιακή εξέλιξη ενός θεάτρου που ξεκινάει από τον υπόκοσμο και την κατώτερη εργατική τάξη, να κατακτά τα επαρχιακά στρώματα για να επιβληθεί στο τέλος και να γίνει το θέατρο «ολόκληρου του ελληνικού λαού»; Πρώτος λόγος είναι η θεατρική ένδεια της ελληνικής επαρχίας. «Εκτός των Αθηνών και της Κερκύρας- ενίοτε δε και των Πατρών και της Σύρου, όλαι αι άλλαι πόλεις της Ελλάδος ως μόνην ενίοτε διδαχίν έχουσι τον Καραγκιόζην» σημειώνει η «Εύβοια» της 1 Νοεμβρίου 1879. Άλλος λόγος

πολύ σημαντικός είναι ότι όλοι ξαναβρίσκουν στον Καραγκιόζη το παραμύθι της μάνας τους, το χωρατό ή την παροιμία του πατέρα τους, τα τραγούδια και τους χορούς της πρώτης πατρίδας. Για τον Walter Puchner ο Καραγκιόζης είναι μια νοσταλγία. Επίσης η ικανότητά του «να προσαρμόζεται προς κάθε εποχή με το άσβεστο χιούμορ του και να γίνεται ο πιστός «καθρέπτης»

της νεοελληνικής πραγματικότητας τον κάνουν το πιο αυθεντικό θέατρο του τόπου». «Ο Καραγκιόζης είναι το θέατρό μας» γράφει στα 1910 ο Σπύρος Μελάς. Και αν για τον υποψιασμένο, αλλά περιστασιακό μεγαλοαστό θεατή, είναι ένα εξωτικό και ενδιαφέρον θέαμα, για τον μικροαστό είναι ένας «άρτος επιούσιος» που αντιπροσωπεύει αδιαίρετα την ψυχαγωγία, τη γιορτή και την παιδεία του. Το ζύμωμα με τη ζωή του δρόμου που επέτρεπε στο πνεύμα του Καραγκιόζη να αναπαράγεται μέσα από το λόγο, τη συμπεριφορά και τις χειρονομίες του ελληνικού κόσμου, καθώς και η μέθεξη του λαϊκού κοινού στα δρώμενα της παράστασης με την ευθυμία, τη χαρά, το κέφι και τα γέλια που κυριαρχούν σε κάθε λαϊκή πλατεία του Καραγκιόζη, κάνουν τη Lotte Reiniger να γράφει στα 1936, όταν είδε μια παράσταση του Μόλλα. «Το πιο απολαυστικό ήταν η ενότητα ανάμεσα στον καραγκιοζοπαιχτή και στο ακροατήριο: ήταν αμοιβαία ερωτευμένοι».

Για τον Καραγκιόζη έχουν γραφτεί και μπορούν να γραφτούν ολόκληροι τόμοι. Κλείνοντας όμως εδώ αυτό το αφιέρωμά μας θέλουμε να υπογραμμίσουμε συνδέοντας και το πρώτο μέρος με το δεύτερο ότι ο Καραγκιόζης δεν είναι μόνο ένα γνήσιο λαϊκό θέατρο, αλλά και μια συνεχής λαϊκή – δηλαδή ομαδική – δημιουργία και σήμερα, που η οικονομική κατάσταση μοιάζει λίγο ή για ορισμένους έγινε ίδια με εκείνη του Μεσοπολέμου, ο Καραγκιόζης είναι πάλι στο προσκήνιο για να σαρκάσει και να αυτοσαρκασθεί, να βρίσει και να βριστεί, να τραγουδήσει και να τραγουδηθεί.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- ✦ ΒΑΣΙΛΗΣ Κ. ΚΑΛΑΜΑΡΑΣ: «Εισαγάγαμε τον Καραγκιόζη από Τουρκία και τον κάναμε δικό μας» Ελευθεροτυπία, 16-7-2010
- ✦ ΓΙΑΝΝΗΣ ΚΙΟΥΡΤΣΑΚΗΣ: «Προφορική παράδοση και ομαδική δημιουργία – Το παράδειγμα του Καραγκιόζη» Κέδρος, 1983
- ✦ ΓΙΑΝΝΗΣ ΚΙΟΥΡΤΣΑΚΗΣ: «Το πρόβλημα της Παράδοσης» Νεφέλη, 2003
- ✦ ΓΙΑΝΝΗΣ ΚΙΟΥΡΤΣΑΚΗΣ: «Καρναβάλι και Καραγκιόζης». Κέδρος
- ✦ ΠΑΝΟΣ ΚΑΠΕΤΑΝΙΔΗΣ: «Ο 4ος γιορτασμός της Παγκόσμιας μέρας Θεάτρου Σκιών»
- ✦ ΒΑΛΤΕΡ ΠΟΥΧΝΕΡ: «Λαϊκό θέατρο στην Ελλάδα και τα Βαλκάνια» Πατάκης, 1989
- ✦ ΛΑΪΚΟ ΚΑΙ ΕΝΤΕΧΝΟ ΣΤΟ ΘΕΑΤΡΟ: Πολιτισμική διάδραση και όσωση των ειδών. Social 9
- ✦ ΠΑΘΑΡΕΙΟ ΜΟΥΣΕΙΟ: «Η γέννηση του Καραγκιόζη»
- ✦ ΣΩΤΗΡΗΣ ΣΠΑΘΑΡΗΣ: «Απομνημονεύματα και Η τέχνη του Καραγκιόζη» Άγρα, 2010

Γράφει η Χριστίνα Παναγιώτου, φιλόλογος - ιστορικός

Σαν ήρθε η ροδοδάκτυλη αυγή...

Η ΜΕΓΑΛΗ ΘΕΑΜΑΤΙΚΗ ΠΑΡΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ Λ.Ε ΡΑΦΗΝΑΣ

Τον Ιούλιο 2016, με τη λήξη των μαθημάτων της χρονιάς, πραγματοποιήθηκε η μεγάλη γιορτή του ΛΕΡ, μια υπερπαραγωγή με τίτλο τον ομηρικό στίχο «Σαν ήρθε η ροδοδάκτυλη αυγή...», γεμάτη χορούς, τραγούδια και έθιμα που γίνονταν την αυγή, τα πρωινά, μετά το χάραμα της μέρας. Πάνω από 110 χορευτές, μικροί, μεγάλοι, μέλη της χορωδίας του ΛΕΡ και παραδοσιακή ορχήστρα ζωντάνεψαν όσα φέρνουν γιορτάδες μέρες την αυγή. Γιατί η αυγή είναι η πιο όμορφη και ελπιδοφόρα ώρα της μέρας, που υμνήθηκε απ τον Όμηρο ως σήμερα. Είναι η ευχή, το «καλό ξημέρωμα» του Έλληνα, που κάθε πρωί ελπίζει!!!

Η Παράσταση ήταν ένα μουσικοχορευτικό οδοιπορικό σε Ελληνικούς τόπους, από την μακρινή Καππαδοκία με το χορό της Αβίτσας, τα χωριά των Μάρηδων του Έβρου με τα Θεοφάνεια, την Κεφαλονιά με τη γιορτή της Ευαγγελίστριας στα Φαρακλάτα, τα Γρεβενά και το καψάλισμα των μαστόρων στο χωριό Άγιος Κοσμάς, την Κρήτη με τις μαντινάδες του έρωτα, το Ρουμλούκι με τα Ρογκάτσια ως τη Λέρο και τους σφουγγαράδες της που κινούν τα καράβια τους κάποια αυγή του Μάη...

Ήταν ένα υπερθέαμα, μια εκδήλωση, που διασκέδασε, συγκίνησε και δίδαξε παράδοση! Ήταν η Ελλάδα!!! Η ελληνική παράδοση!! Ήταν φόρος τιμής στην ελληνική δημοτική παράδοση. Το Λύκειο των Ελληνίδων Ραφίνας, στα καλύτερά του, μ' αυτή τη γιορτή σήκωσε τον πήχυ πολύ ψηλά. Με την αυταπάρηση, τη δουλειά και την αγάπη των μελών του ΔΣ, των χορευτικών ομάδων, των εθελοντών, των εφόρων και συνεφόρων, των μικρών παιδιών και των οικογενειών τους, την υποστήριξη των μελών του, του Δήμου, του ΔΟΠΑΠ, των μεγάλων και μικρότερων χορηγών του και όλων των φίλων συμπολιτών και μη, αλλά και με την έμπνευση και δουλειά των σπουδαίων δασκάλων του, έδειξε πως πορεύεται στους δύσκολους καιρούς, πιάνοντας το νήμα από την αρχή. Γνωρίζοντας το παρελθόν, δημιουργεί το μέλλον! Φέρνει στο παρόν μνήμες παλιές, αλλά όχι ξεχασμένες κάθε γωνιάς του ελληνισμού και προσπαθεί να μυήσει μικρούς και μεγάλους σε όσα διαμόρφωσαν τον πολιτισμό και την ιστορία του τόπου αυτού. Και συνεχίζει!! Για την εκδήλωση αυτή, αλλά και το έργο που επιτελούν όλο το χρόνο ευχαριστεί και ευγνωμονεί, τους δασκάλους, **Αγγελική Καραγιώργου, Κωνσταντίνο Λιναρά, Θεό Λειβαθινό και Ανθία Χρόνη**, καθώς και τον δάσκαλο της Χορωδίας, **Χρήστο Τσιαμούλη**. Ευχαριστεί τους εκατοντάδες μαθητές του στα τμήματα χορού και χορωδίας και όλον τον κόσμο που το περιβάλλει και το στηρίζει. Άξιοι.. να σπουδάσουν την παράδοση και την Ελλάδα !

Γράφει ο Κωνσταντίνος Γρηγορίου

Δηλώθηκα εθελοντής για την εκδήλωση του Λυκείου Ελληνίδων Ραφίνας στις 3 Ιουλίου 2016».

Ομολογώ, ότι δεν μπορούσα να συλλάβω το μέγεθος της πρόκλησης και του εγχειρήματος που θα εμπειριάζε αυτή η συμμετοχή μου. Με μια δεύτερη ανάγνωση, σίμαινε ότι ο καλός φίλος Γιώργος ανέλαβε την πρωτοβουλία και με έρχισε κομπάρσο μαζί με ακόμα δύο τρεις φίλους, για να βοηθήσουμε και στην ουσία να πλαισιώσουμε τις υπέροχες και υπέροχους χορευτές του Λυκείου Ελληνίδων Ραφίνας. Νέες και νέους, στη θέληση και στη διάθεση, γιατί αλλιώς υπήρχαν και χορευτές ηλικίας κοντά στα 90 έτη. Η περίοδος προετοιμασίας για την εκδήλωση φαινομενικά ήταν αρκετή μέχρι την πρώτη πρόβα των κομπάρσων, όπου θα δοκιμάζονταν η ροή, οι χρόνοι και ο συντονισμός των τμημάτων. Απαιτητική όμως για τους χορευτές, καθώς οι εβδομαδιαίες πρόβες συνεχώς αυξάνονταν. Λίγος για τις οργανώτριες που προσπαθούσαν να συντονίσουν τα παιδικά τμήματα χορού, τη χορωδία και την ορχήστρα. Οι πρόβες ξεκινούσαν νωρίς τα απόγευμα για τα πρώτα τμήματα και κατέληγαν αργά το βράδυ. Πρόβες με το απογευματινό λιοπύρι και με καύσωνες, τους πρώτους του καλοκαιριού. Πρόβες σε ανοικτούς χώρους, σε σχολεία, όπου η ασφάλτος των προαυλίων πύρωνε τα πόδια των χορευτών και των δασκάλων. Πρόβες, όπου νόμιζες ότι το σχολείο λειτουργούσε κανονικά, καθώς τα παιδικά τμήματα πρόβαραν υπό την καθοδήγηση της Ανθίας και από παντού ακούγονταν παιδικές φωνές και τραγούδια. Μόνος σύμμαχος, το θερινό ηλιοστάσιο, κατά το οποίο η μεγάλη διάρκεια την ημέρα συνέβαλε ώστε οι πρόβες να μην γίνονται υπό συνθήκες σκότους (τουλάχιστον όχι πάντα).

Γιατί οι επιθυμητοί στόχοι και τα κριτήρια του Λυκείου Ελληνίδων δεν τίθενται υπό διαπραγμάτευση. Ο Κωνσταντίνος, απαιτητικός, δεν άφηνε τα τμήματα να αποχωρήσουν αν δεν έβλεπε το επιθυμητό αποτέλεσμα. Ο Θέος, ακούραστος έφαγνε την παραμικρή λεπτομέρεια για να μην γίνει ατέλεια. Η Αγγελική, έχουσα το γενικό πρόσταγμα για το όλο στίσιμο της παράστασης, συντόνιζε τους χορευτές, πού και πώς θα εμφανίζονταν στη σκηνή, πού και ποιος θα χόρευε, ποιά και γιατί δεν έφερε τα αντικείμενα που θα πλαισιώναν το σκηνικό. Αντικείμενα από μια λάμπα λαδιού και ξύλινα αναλόγια για τις εικόνες, μέχρι φρεσκοψημένες πίτες και ό,τι άλλο έρχεται κατευθείαν από το παρελθόν και την ελληνική παράδοση. Και κάθε φορά να επιστρατεύονταν φορητάκια και αυτοκίνητα για την μεταφορά τους. Η κούραση, όμως, ξεχνιόταν με την εμφάνιση του χαμόγελου στα χείλια των δασκάλων στο τέλος κάθε πρόβας.

Πρόβες τη Δευτέρα και την Τετάρτη της τελευταίας εβδομάδας. Έκτακτη πρόβα την Πέμπτη, γιατί το αποτέλεσμα δεν ήταν το επιθυμητό. Τελική γενική πρόβα

την Παρασκευή με την Αγγελική να εννοεί, όταν είπε «πρόβα και την Κυριακή στις τρεις το μεσημέρι», αντίμερα της Γιορτής. Και ποιος και ποια θα της έφερναν αντίρρηση. Ακόμα και αυτές, ας μου επιτραπεί οι απίθανες κυρίες, με τα δυσύλλαβα ονόματα, Σωσώ, Ντοντό και Γιούλα, που ήταν παντού και πάντα για τα πάντα και η μοίρα τις συνάντησε και τις έφερε κοντά στη Χριστίνα κοιτάζονταν μεταξύ τους, όταν μίλαγε η Αγγελική.

Και πλέον, γράφω Γιορτή και όχι εκδήλωση.

Γιατί, για τους χορευτές είναι η Γιορτή των κόπων τους. Η Γιορτή, για τις ατελείωτες ώρες κούρασης από τον προηγούμενο Οκτώβριο, όπου ξεκίνησαν τα μαθήματα. Γιατί θα χόρευαν μπροστά στα αγαπημένα τους πρόσωπα, τους συζύγους και τους γιους τους, τις αδελφές και τους παππούδες τους, μπροστά στα εγγόνια του κυρ Λάμπρου. Γιατί, επιτέλους, ναι, θα ομόρφαιναν, θα στολίζονταν, θα φόραγαν ορθά τις εντυπωσιακές τοπικές παραδοσιακές φορεσιές της Πατρίδας μας που έχουν στην περιουσία τους τα Λύκεια Ελληνίδων, και θα χόρευαν με την ψυχή τους.

Γιατί αυτή είναι η στιγμή, όπου όλα τα φώτα είναι στραμμένα πάνω τους, γιατί τα μάτια των γυναικών λαμπιρίζαν και τα κοσμήματα των ανδρών άστραφταν.

Όλα αυτά που παραπάνω περιγράφω παρατηρήθηκαν από την ανεκπαιδευτη ματιά κάποιου τυχαίου που στην κυριολεξία από λάθος έγινε κομπάρσος. Κάποιος που μέχρι και σήμερα δεν ξέρει να χορεύει ούτε το αγαπημένο συρτάκι των ελληνικών ταινιών. Κάποιου όμως που αδημονεί να φτάσει ο Οκτώβρης, για να αρχίσουν τα μαθήματα χορού και να γραφτεί στην τάξη των αρχαρίων του Λυκείου των Ελληνίδων Ραφίνας.

Γράφει η Άννα Γκουρνέλλου - Πολυχρόνη, Οικονομολόγος. Επιμελείται η δημοσιογράφος Ελένη Καμάρα

Το «Γαϊτανάκι» της Μόκιστας

Μέσα στην καρδιά της Άνοιξης, την τρίτη μέρα της Λαμπρής ο θρύλος του Αιτωλού κλεφταρματολού Κατσούδα, που έπεσε στα χέρια του Αλή Πασά, αναβιώνει στη Μόκιστα Θέρμου, ένα από τα λημέρια των επαναστατών της περιοχής. Στην πλατεία του γραφικού χωριού στήνεται ένα τελετουργικό «γαϊτανάκι», με πρωτοσύρτη τον ιερέα. Άνδρες, γυναίκες και παιδιά «δένουν» τα χέρια σε ένα απλό χορευτικό μοτίβο του «Καγκελάρη», οι περισσότεροι αρχίζουν το αφήγημα και ο χορός επαναλαμβάνει: «... γαϊτανάκι αρ(-αι)οσπλεγμένο στα μαλλιά σου τυλιγμένο...» και οι φωνές τους σμίγουν με το ανάλαφρο βουητό των πηγών του Μοκιστιάνου, που αιώνες τώρα ζωογονεί αυτή την άκρη της αιτωλικής ενδοχώρας και τους ανθρώπους της. Μόκιστα σημαίνει καταπράσινη, σλάβικο κατάλοιπο από το πέρασμά τους στην περιοχή. Το 1930 το χωριό μετονομάστηκε σε Αγία Σοφία, στην περιφέρεια Θέρμου. Έδρα των αρχαίων Αποκουρητών, το Θέρμο, έγινε η πρωτεύουσα της περιφέρειας Αιτωλικής Συμπολιτείας, που ανέδειξε την ιδέα της άμεσης δημοκρατίας, στη βάση της ισονομίας, της ισοπολιτείας και της διαίτησας. Αρχές που υιοθετήθηκαν από σύγχρονους λαούς και κράτη.

Οι Αιτωλοί, αν και νικηφόροι πρωτοστάτες σε πολλές ιστορικές περιόδους, όταν υπερίσχυαν οι εθνικές έριδες, βίωσαν πολλές φορές την οδύνη και το μαρασμό από τη βαρβαρότητα πολλών επιδρομέων, όπως Ρωμαίοι, Σλάβοι, Σαρακηνοί, Οθωμανοί και κοντά σε αυτούς σεισμοί, λιμοί, πλημμύρες και ασθένειες δοκίμασαν τις αντοχές τους πάνω από τέσσερις αιώνες. Με γενναϊότητα, που άγγιζε τα όρια του χρέους, ανασκουμπώνονταν και ορμούσαν σε νέες προσπάθειες αναδημιουργίας. Σε αυτό τον τόπο που η φωτιά και το τσεκούρι στέρευαν το κουράγιο, οκτώ μορφές της Ορθοδοξίας καθαγιασθήκαν με τη ζωή και το έργο τους, με προεξάρχοντα τον μαρτυρικό εθνεγέρτη άγιο Κοσμά τον Αιτωλό, με το κήρυγμα και τους αγώνες του για την παιδεία, την Ορθοδοξία και την κοινωνία. Τα μετακατοχικά και μετεμφυλιακά χρόνια υπήρξαν πραγματικά πέτρινα για τον τόπο, οι ορίζοντες στενοί για τα νιάτα του και ο μισεμός, ανάγκη. Στις γιορτάδες του Πάσχα όμως, οι ξενιτεμένοι του Απόκουρου παίρνουν τη θέση τους στο Γαϊτανάκι της Μόκιστας, την επιστροφή τους στις ρίζες και τις μνήμες.

Σαν ο επισκέπτης ανηφορίσει τις στροφές της Κάτω Μυρτιάς (Γουρίτσας), στη διαδρομή Αργίλιο-Θέρμο, δεν μπορεί να μην σταθεί λίγο μπροστά στις δαντελωτές ακτές της Τριχωνίδας, στον κάμπο της Γουρίτσας, με τον απέραντο πορτοκαλεώνα και τις ελιές, που τώρα

την Άνοιξη μοσχοβολούν οι ανθοί της λεμονιάς και της πορτοκαλιάς. Δεξιά του θάφησει το βυζαντινό μοναστήρι της Μυρτιάς, αφιερωμένο στα Εισόδια της Θεοτόκου, με χιλιετή ιστορική παρουσία, κέντρο παιδείας την περίοδο της Τουρκοκρατίας. Αμέσως μετά, θα ξαγναντίσει το χωριό Αγία

Σοφία, την παλιά Μόκιστα, που κτισμένο στο ύψωμα του λόφου απενίζει την αυστηρή όψη της "κυρά Βγένας", της ψηλότερης κορυφής του Παναιτωλικού όρους. Ευλογημένος τόπος. Το καμπαναριό της εκκλησίας της Κοίμησης της Θεοτόκου προβάλλει από το λόφο, ενώ η μικρή λιθόστρωτη πλατεία μπροστά της, είναι το μπαλκόνι του χωριού, που το μάτι φτάνει μέχρι τη λίμνη Τριχωνίδα και τον καταπράσινο κάμπο. Πώς μπορεί να περιγράψει κανείς ένα χωριό που τρέχουν νερά από παντού, με νερόμυλους και νεροτριβές, αιωνόβια πλατάνια και το κελάρισμα του νερού από τις πηγές του Μοκιστιάνου ηχεί έντονα σ'αυτιά του.

Χωριό αύταρκες σε είδη διατροφής που, τη δεκαετία του '50, του '60 κατόρθωσε να θρέψει τους κατοίκους του. Σιτάρι, καλαμπόκι, καπνά, λάδι, οπωροκηπευτικά, γαλακτοκομικά, με πρωταρχικό παράγοντα τα πολλά νερά. Απέχει από το Θέρμο μόλις τρία χιλιόμετρα, αλλά στη συνείδηση των κατοίκων είναι ενοποιημένο με την ιστορική πόλη τη γεμάτη μνημεία, φυσικά τοπία απείρου κάλλους, πηγές, αλλά και τα λιθόκτιστα σπίτια, σπάνια δείγματα αρχιτεκτονικής με το άγγιγμα ηπειρωτών κτιστάδων. Το σπουδαιότερο όμως είναι το γεγονός ότι η ευρύτερη περιοχή αποπνέει μια πνευματικότητα και μια αρχοντιά. Το υπερσύγχρονο για την εποχή του Γυμνάσιο Θέρμου, ονομαστό στο νομό Αιτωλοακαρνανίας τη δεκαετία του '60, αριθμούσε εξακόσιους μαθητές, ντόπιους και από τα γύρω χωριά. Διέθετε θεατρική αίθουσα, στεγασμένο γυμναστήριο, εργαστήριο πειραμάτων, καντίνα και επιστάτη! Αποτέλεσε ένα πραγματικό φυτώριο επιστημόνων, μετά τη λαίλαπα του εμφυλίου, αλλά και ένα πνευματικό κληροδότημα των αξιών από το γόνιμο λόγο του φλογερού κοσμοκαλόγερου Πατροκοσμά. Σημαντική επίσης, είναι η συμβολή του τόπου στους αγώνες του 1821 και στην Εθνική Αντίσταση κατά των Γερμανών. Μέχρι και τη δεκαετία του 1970, τα πυρπολημένα από τους Γερμανούς σπίτια, από

Αγναντεύοντας, από την Αγία Σοφία τη χιονισμένη κορυφή της "κυρά Βγένας".

τη Μυρτιά, την Αγία Σοφία έως το Θέρμο, έχασκαν στο πέρασμα του χρόνου θυμίζοντάς μας τα μαρτυρικά γεγονότα. Οι Άγιες ημέρες του Πάσχα, σε όσους ακολουθήσαμε την εσωτερική μετανάστευση μεταπολεμικά, μας γεμίζουν μια γλυκιά νοσταλγία.

«Νόστος» ονομάζεται από τους αρχαίους. Κι ο Αιτωλός ποιητής Γεώργιος Αθάνας μας θυμίζει: «Στο χωριό μας που δεν είναι ομορφότερο στην πλάση, μας αφήκαν οι γονείς μας μια γερόντισσα Εκκλησιά». Η γερόντισσα Εκκλησιά για μένα είναι ο δίδυμος κοιμητηριακός Ναός του Αγίου Νικολάου και των Ταξιαρχών, του 13ου αιώνα, κτισμένος με υλικά από τον αρχαίο Ναό της Αρτέμιδας Ηγεμόνης, τοπικής θεότητας των Αιτωλών, καθώς και ο παρακειμένος ερειπωμένος Ναός της Αγίας Σοφίας, που γειτονεύουν με το πατρικό μου σπίτι. Όλοι, σημείο αναφοράς καθημερινά προς το Γυμνάσιο, αλλά και σε κάθε δύσκολη στιγμή.

Ο ήχος της καμπάνας του Άι Νικόλα έχει καταγραφεί στην καρδιά μου, όπως και όλων μας, παρ' ότι χτυπούσε συνήθως πένθιμα. Τη Μεγάλη Παρασκευή όμως, μέσα στην κορύφωση του θείου δράματος έπαιρνε διαστάσεις υπερκόσμιες! Οι νοικοκυρές, από το πρωί περιποιούνταν τους τάφους των αγαπημένων τους προσώπων. Σ' αυτή τη διαδικασία συμμετείχα κι εγώ ενεργά από παιδί, γιατί είχα την ατυχία να έχω εκεί από δέκα ετών, τον τάφο του αγαπημένου μου πατέρα, Χρήστου. Το βράδυ, το κοιμητήριο θα υποδεχόταν τον Μεγάλο Θανόντα μέσα στον ανθοστόλιστο Επιτάφιο, τον Χριστό μας. Έτσι, μετά την έξοδο του Επιταφίου από το Ναό της Κοίμησης της Θεοτόκου άρχισε το τελετουργικό της μεγάλης περιφοράς προς το ολοφώτιστο κοιμητήριο του χωριού, υπό τους συντονισμένους διαρκείς πένθιμους ήχους της καμπάνας της Παναγίας και του Άι Νικόλα. Ένα ανθρώπινο κονβόι, με κεράκια και αναμμένα φαναράκια, ακολουθούσε ψάλλοντας το «Κύριε Ελέησον», υπό την καθοδήγηση της επιβλητικής φωνής του τότε εφημέριου, πατρός Νικολάου Σκουλαρίκη και των ψαλτάδων.

Αυτούς τους παιδικούς ήχους συντηρούν τα αυτιά μου, όπου κι αν βρεθώ την Άγια αυτή μέρα και με πνίει η γλυκιά νοσταλγία να γυρίσω και να ξαναζήσω όλη αυτή την κατάνυξη, τις μυρωδιές και τους ήχους του τόπου μου. Ο Επιτάφιος κατέληγε στο κοιμητήριο, στο έβγα του χωριού, όπου εκεί έψαλλαν τη Θεία Ακολουθία και μνημονεύονταν όλες οι ψυχές του χωριού, έθιμο αιώνων που τηρείται απαρέγκλιτα μέχρι σήμερα. Το μεγάλο όμως κοσμικό γεγονός ήταν το γαϊτανάκι, που χορευόταν την Τρίτη μέρα της Λαμπρής, μετά την απογευματινή λειτουργία. Οι προετοιμασίες άρχιζαν ένα μήνα πριν, κυρίως για τα κορίτσια. Να προλάβουν να ράψουν το καινούργιο ανοιξιάτικο ταγέρ. Να διαλέξουν χρώμα, ύφασμα, σχέδιο και η επιλογή να κρατηθεί μυστική. Τα φιγουρίνια περνούσαν από χέρι σε χέρι, με τις απαραίτητες διαρροές, για

να αποφευχθεί «το ατύχημα» της ομοιόμορφης εμφάνισης στο χορό, ενώ οι μοδίστρες παρέδιδαν μέχρι και λίγο πριν από την Ανάσταση. Για τους άντρες η ετοιμασία ήταν πιο απλή. Ο πατέρας μου είχε το μοναδικό μαύρο γαμπριάτικο κοστούμι για όλες τις εμφανίσεις. Τα αδέρφια βολεύονταν με κανένα σακάκι από τα μεγαλύτερα ξαδέλφια, συνήθως γυρισμένο από την ανάποδη και κανένα παντελόνι ραμμένο από τον μπάρμπα Νίκο τον «Γαρουφαλλή».

Τα σπίτια άνοιγαν και φιλοξενούσαν φιλικές ή συγγενικές οικογένειες από τα γύρω χωριά. Στο σπίτι μας, το τραπέζι ήταν στρωμένο από το πρωί με την άσπρη μεσάλα, με το περίτεχνο τρυπογάζι και τα φαγητά συνηθισμένα: κοτόπουλο με ρύζι βρασμένο μέσα στη σάλτσα, αρνί ή κατσίκι στη γάστρα με πατάτες, μακαρονόπιτα ή χορτόπιτα με ανοιξιάτικα χόρτα και μυρωδικά. Το σπουδαιότερο όμως ήταν το γλυκό, που φτιαχνόταν δύο φορές το χρόνο, το Πάσχα και του Αγίου Κωνσταντίνου στο πανηγύρι του χωριού, γιατί «ήταν πολυέξοδο», έλεγε η μητέρα μου. Ήθελε πολλά αβγά κι αυτά τα χρειαζόμασταν να φωνίζουμε στον μπακάλη. Ίσχυε το ημιανταλακτικό εμπόριο τότε. Ήταν ένα αφράτο κατακίτρινο σιροπιασμένο παντεσπάνι, καλά κρυμμένο κάπου στο σπίτι, για να «ξεντροπιαστού-» με στους μουσαφιραί-

ους» κι έπειτα θα τρώγαμε κι εμείς. Μετά το Πάσχα και τα σουβλιστά αρνιά, που «έχει δεν έχει κάποιος, αυτή τη μέρα θα σουβλίσει», έλεγε πάλι η μάνα, εμείς ζούσαμε περιμένοντας... το Γαϊτανάκι. Σ' αυτό το κλίμα, με το κτύπημα της καμπάνας την Τρίτη το απόγευμα έπρεπε να είμαστε στο δρόμο για την Εκκλησία. «Γρήγορα» πρόσταζε η μητέρα μου. «Θα έρθουν οι ξωμάχοι, πριν από μας. Ντροπή!». Σαν «ήρωες» φάνταζαν στο μυαλό μου οι «ξωμάχοι», που ζούσαν κατά φαμίλιες κοντά στα χωράφια τους, σε μεγάλα σόγια της εποχής, Μπεσέικα, Καραθανασέικα, στην Πουρνάρα και στο Μαύρο Βουρό. Στην απογευματινή λειτουργία νόμιζα ότι ο παπάς βιαζόταν λίγο για να αρχίσει η μεγάλη γιορτή. Ήταν πράγματι μεγάλη γιορτή.

Τελειόφοιτη Γυμνασίου, με το Πασχαλινό ταγεράκι.

Ήταν το αντάμωμα κάθε σπιτιού με τους ξενιτεμένους του, ήταν η απόκρυφη επιθυμία των κοριτσιών μήπως προσελκύσουν κάποιο βλέμμα αγοριού ντόπιου ή επισκέπτη, ακόμη και με την προοπτική του γάμου μακριά από το χωριό, ήταν το καλοπροαίρετο κουτσομπολιό για το ντύσιμο και την παρουσία των κοριτσιών, όλα μέσα στη ζωή. Χωρίς προβες λοιπόν, ο καθένας σταύρωνε τα χέρια με το διπλανό του κι έπιανε τα βήματα του χορού και όλοι μαζί επαναλάμβαναν τα λόγια στίχο-στίχο: «Γαϊτανάκι αρ(αι)λοπλεγμένο, στις πλατούλες σου ριγμένο, στα μαλλιά σου τυλιγμένο». Τώρα που γράφω αυτές μου τις αναμνήσεις, ένα δάκρυ κατακυλά πάνω στο χαρτί. Το αφήνω να στεγνώσει, έστω κι αν δεν φοβάμαι ότι αν το σκουπίσω θα τις πάρει μαζί του. Πού να τις βρει, άλλωστε; Είναι καταγραμμένες στα κατάβραθα της ψυχής μου.

Γράφει ο Γιάννης Ψάλτης, γεωλόγος

Πατήρ Αθανάσιος Ψάλτης - Ο Παπαθανάσις της Ραφίνας -

Η οικογένεια του Ηρακλή και της Ευανθίας Ψάλτη ήρθαν και εγκαταστάθηκαν πρόσφυγες στην Ραφήνα μαζί με τους υπόλοιπους πατριώτες από την Τρίγλια της Μικράς Ασίας μετά την Μικρασιατική Καταστροφή, το καλοκαίρι του 1923. Ο Θανάσις ήταν το τρίτο παιδί της πολύτεκνης αυτής οικογένειας, που είχε τέσσερα παιδιά, δύο αγόρια και δύο κορίτσια.

Στην εφηβική του ηλικία χάνει τον πατέρα του σε δυστύχημα και πέφτει και σε αυτόν το ανάλογο βάρος να βοηθήσει για την επιβίωση της οικογένειάς του. Η μάνα του, η κυρία Ευανθία ξενοπλένει και καθαρίζει και κάνει ό,τι μπορεί, για να φέρει ένα κομμάτι ψωμί στο στίτι της.

Ο Θανάσις, ως νέος και φιλότιμος που ήταν, βγαίνει και αυτός να δουλέψει, κάνοντας όλες τις δουλειές, για να βοηθήσει την οικογένειά του. Με την πάροδο του χρόνου η κυρά Ευανθία αναλαμβάνει νεωκόρος - καντηλανάφτισσα στην Παντοβασιλίτσα. Έτσι ο Θανάσις πλησιάζει περισσότερο την εκκλησία και ξεκινά να στέκεται στο αναλόγιο και ψάλλει συστηματικά. Με την ευκαιρία αυτή αρχίζει σιγά σιγά να αγαπάει την Εκκλησία και με την παραίνεση πολλών συμπατριωτών αποφασίζει να συνεχίσει να υπηρετεί την Παντοβασιλίτσα ως ιερέας.

Έτσι, αφού πρώτα παντρεύεται, χειροτονείται το 1958 Διάκονος από τον τότε Μητροπολίτη Αττικής & Μεγαρίδος Ιάκωβο στην Κηφισιά. Το 1959 από τον ίδιο Μητροπολίτη χειροτονείται Ιερέας στην Παιανία.

Από τις πρώτες του προτεραιότητες ήταν να ολοκληρώσει τον περιβάλλοντα χώρο του Ναού και στην συνέχεια να γίνει το κεραμίδωμά του. Μετά έρχονται οι καμάρες, το καμπαναριό, το στρώσιμο με μωσαϊκά του περιβάλλοντος χώρου του Ναού και τέλος η αγιογράφισή του που ξεκίνησε και τελείωσε με τον ίδιο Ζωγράφο - Αγιογράφο Μάριο

Ραφήνα, Δεκαετία '50 (φωτ. αρχείο Άννας Ραπτοπούλου)

Βαζιά. Μεγάλη προσπάθεια έγινε από πολλούς συντοπίτες και προσκυνητές που προσέφεραν χρήματα για τις αγιογραφίες. Με το τέλος της αγιογράφησης ολόκληρου του Ναού το 1994, με πρωτοβουλία του Αγιογράφου έγινε σχετική αναφορά στο αριστερό κλίτος του Ναού. Σήμερα όλοι χαιρόμαστε μπαίνοντας στην εκκλησία να βλέπουμε αυτές τις Αγιογραφίες.

Μεγάλο ήταν το ενδιαφέρον του Παπαθανάσι για το ποιοι θα πλαισιώναν την Εκκλησιαστική Επιτροπή ως συνεργάτες του και ήταν στην πλειονότητα τους Τριγλιανοί. Η βασική του επιλογή ήταν να είναι χωριανοί, αξιοσέβαστοι και επιπλέον να αγαπούν την Παντοβασιλίτσα. Έτσι όλα τα μέλη της Εκκλησιαστικής Επιτροπής ήταν γνωστοί Ραφηνιώτες καθ' όλη την διάρκεια της θητείας του.

Αναφέρω μερικά ονόματα Επιτρόπων της Περιόδου 1959-1996. ΕΝ ΖΩΗ: Αδαμάντιος Πριονάς, Γεώργιος Φράγκος, Σταύρος Κελέκης. ΑΠΟΘΑΝΟΝΤΕΣ: Αλέξανδρος και Διογένης Παλπατζής, Βασίλειος Βουδούρης, Δημήτριος Αραπκλής, Δημήτριος Αγαπτός, Παναγιώτης Πικουλίδης, Δημήτριος Καπάνδριας, Κων/νος και Ιορδάνης Κελέκης.

Ένα από τα μεγάλα πλεονεκτήματα της παραπάνω περιόδου ήταν ο συνδυασμός καλλίφωνου Παπά με μελωδικούς Ιεροψάλτες, τους Κων. Κόρακα, Πρόδρομο Λαδόπουλο και μετέπειτα σε αντικατάσταση του Κων. Κόρακα με τον Ισίδωρο Συντελί.

Με βάση την παρουσία αυτών των συντελεστών πάντα η Παντοβασιλίτσα ήταν κατάμεστη από κόσμο Χειμώνα Καλοκαίρι. Άνθρωποι κάθε πνευματικού και οικονομικού επιπέδου από όλα τα σημεία της Αττικής ήταν παρόντα σχεδόν κάθε Κυριακή, για να απολαύσουν μία Θεία Λειτουργία με Βυζαντινή Μεγαλοπρέπεια. Δεν πρέπει να αγνοηθεί ότι τακτικά, σχεδόν κάθε Κυριακή, πάρα πολλοί κάτοικοι της Ραφίνας ήταν επίσης παρόντες στην Θεία Λειτουργία.

Πάντα μεγάλη χαρά έπαιρνε κάθε χρόνο δύο συγκεκριμένες ημέρες:

- Στις 18 Ιανουαρίου, ημέρα της ονομαστικής του Γιορτής. Όλο το εκκλησίασμα μετά την Θεία Λειτουργία πέρναγε από το σπίτι του για ευχές και κέρασματα. Ο κόσμος τόσος, που κάποιες στιγμές, δεν υπήρχε θέση να καθίσουν και έτσι έμεναν και

επισκέπτες όρθιοι. Τα απόγευμα της ίδιας μέρας το υπόλοιπο χωριό θα περνούσε για ευχές από το σπίτι. Το δε τηλέφωνο όλη την ημέρα δεν σταματούσε καθόλου. Αυτό γινόταν κάθε χρόνο.

- Στις 7 & 8 Σεπτεμβρίου, ημέρα εορτής της Γεννήσεως της Θεοτόκου, γιορτή & πανηγύρι της Παντοβασιλίσσας, μέρες με πολλούς καλεσμένους, πολλές υποχρεώσεις. Στο τέλος όμως όλοι έφευγαν ευχαριστημένοι με την ευχή να βρεθούν του χρόνου ξανά. Όλοι οι ιερείς από τον Μαραθώνα, την Νέα Μάκρη, τα Σπάτα, το Χαρβάτι (σημερινή Παλλήνη) και το Κορωπί έρχονταν στην Ραφίνα. Γινόταν κέρασμα την παραμονή της γιορτής μετά τον εσπερινό, την Λιτανεία της Εικόνας της Παναγίας και την αρτοκλασία στην Πλατεία Πλαστήρα (κεντρική πλατεία Ραφίνας) καθώς και τραπέζι ανήμερα της γιορτής στο εξοχικό κέντρο «Ο Μύλος» σε όλους τους προσκαλεσμένους, αμέσως μετά την Θεία Λειτουργία. Και πάντα βέβαια με την παρουσία του Μητροπολίτου και της συνοδείας του.

Αν και η αγάπη του για την Παντοβασιλίσα ήταν τεράστια δεν ξεχνούσε τα ξωκλήσια της Ραφίνας, τον Άγιο Νικόλαο, την Αγία Μαρίνα, τον Άγιο Φανούριο, την Παναγίτσα (απέναντι από το κοιμητήριο), για τα οποία κρατούσε τα έθιμά τους.

Και έπειτα δεν ξεχνούσε την περιοχή της Διασταύρωσης, που στην αρχή της εκκλησιαστικής του θητείας ανίκε στη Ραφίνα. Διατηρούσε την σημαντική Γιορτή της Αγίας Βαρβάρας, προστάτιδας των λιγνιτωρύχων στο εκκλησάκι που βρίσκεται επί της Λεωφόρου Μαραθώνος.

Ως άνθρωπος ήταν πολύ ευαίσθητος και πάντα θα βρισκόταν στο πλάι όλων όσοι είχαν κάποιο μικρό ή μεγάλο πρόβλημα. Ο Παπάς συχνά περνούσε από τα καφενεία, τα μαγαζιά της Πλατείας και το λιμάνι, για να πει έστω μια καλημέρα και να αστειευτεί με όλους τους χωριανούς.

Σχέση στενή ανθρώπινη και φιλική διατηρούσε και με τους κατοίκους του οικισμού της Διασταύρωσης, αφού με τους περισσότερους είχε τακτική επικοινωνία.

Ο θεός τον κάλεσε κοντά του, και μας αποχαιρέτησε στις 29 Ιουνίου του 1996.

Υ.Γ. Αναφέρω δύο καταστάσεις που ο ίδιος μου είχε εκμυστηρευτεί.

Α) Είναι γνωστό σε όλους, οι οποίοι έχουν κάνει Θρησκευτικό Γάμο, όταν ετοιμάζονται, στα χαρτιά του γάμου πρέπει να υπάρχουν και δύο υπογραφές μαρτύρων, οι οποίοι πιστοποιούν το άσχετο συγγενείας. Αυτοί οι άνθρωποι είναι γνωστοί των μελλονύμφων και τους συνοδεύουν την στιγμή που γίνεται η προετοιμασία των χαρτιών. Ο μακαριστός όμως παπα-Θανάσης ποτέ σε γνωστούς Ραφνιώτες δεν ζητούσε δύο άτομα να υπογράψουν για το άσχετο συγγενείας. Τι έκανε; Είχε σταθερά δύο άτομα που υπέγραφαν ως μάρτυρες. Τα ονόματά τους: Κελάδης και Λέου. Ήταν τα άτομα που είχαν τα περίπτερά τους στην πλατεία της Ραφίνας και κάθε φορά που χρειαζόταν μάρτυρες υπήρχαν άμεσα οι υπογραφές τους.

Β) Αρχή του ήταν ότι ως άνθρωποι θα πρέπει κάθε μέρα να είμαστε καλύτεροι και σοφότεροι από την προηγούμενη και να γνωρίζουμε τον άνθρωπο εσωτερικά. Χρειάστηκε κάποτε να τον μεταφέρω από τον σπίτι του στο κοιμητήριο. Μου είπε λοιπόν το εξής σε σχέση με την γκρίνια μου για το κοιμητήριο. «Αν μια φορά του μήνα περνάμε από ένα κοιμητήριο και από ένα νοσοκομείο, τότε θα καταλάβουμε τι είναι ο άνθρωπος».

Γράφει ο Αντώνης Λαζαράς, εκπαιδευτικός

Το λιμάνι της Ραφήνας ή, αλλιώς, η μικρή ιστορία ενός τσιμεντόπλοιου (1948-1965) 2^ο Μέρος

Η ΑΝΑΓΚΗ ΓΙΑ ΤΗ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΜΙΑΣ ΠΡΟΒΛΗΤΑΣ ΣΤΟ ΛΙΜΑΝΙ ΤΗΣ ΡΑΦΗΝΑΣ

Ένα βυθισμένο τσιμεντόπλοιο στο Πέραμα, γερμανικής κατασκευής, θα αποτελέσει την πρώτη σωστή προβλήτα του λιμανιού της Ραφήνας».

Η προβλήτα-τσιμεντόπλοιο κυριαρχούσε στο λιμάνι μέχρι τη δεκαετία του '70, οπότε πραγματοποιήθηκε η επέκταση του λιμανιού. Η άφιξή του πυροδότησε την ανάπτυξη. Το τσιμεντόπλοιο του Περάματος αποτέλεσε την προβλήτα-μαγιά, από την οποία προέκυψε το σημερινό λιμάνι μέσα από διαδοχικές και περιπετειώδεις ζυμώσεις.

Η ΓΕΝΝΗΣΗ ΤΟΥ ΤΣΙΜΕΝΤΟΠΛΟΙΟΥ

Όλα ξεκινούν στη Γερμανική Σκάλα, στο Πέραμα, όπου οι δυνάμεις Κατοχής έστησαν από το 1942 ένα διαφορετικό ναυπηγείο χρησιμοποιώντας το ενισχυμένο σκυρόδεμα (τσιμέντο) ως πρώτη ύλη ναυπήγησης μικρών μεταφορικών πλοίων. Εξαιτίας του πολέμου υπήρχε μεγάλη έλλειψη μετάλλων για την κατασκευή των σιδερένιων ελασμάτων των πλοίων. Για το λόγο αυτό κατέφυγαν στη λύση του τσιμέντου.

Σύμφωνα με όσα μας ανέφερε σε προσωπική συνέντευξη ο ναυπηγός Κωνσταντίνος Φιλίππου (Μάιος 2009), το σχέδιο της κατασκευής τσιμεντόπλοιων στο Πέραμα προτάθηκε το 1942 από γερμανό αξιωματικό, ο οποίος ήταν ναυπηγός. Ο γερμανός επιδίωκε με το σχέδιο αυτό να αποφύγει την μετάθεσή του στο ρωσικό μέτωπο. Το σχέδιο, όμως, με τα τσιμεντόπλοια δεν καρποφόρησε, καθώς λίγα ήταν τα τσιμεντόπλοια που κατάφεραν, τελικά, να ταξιδέψουν. Οι κακοτεχνίες είχαν ως αποτέλεσμα τα περισσότερα από αυτά να καταλήξουν στο βυθό του Περάματος. Και ο γερμανός αξιωματικός δεν απέφυγε, τελικά, το ρωσικό μέτωπο.

Η ΕΛΕΥΣΗ ΤΟΥ ΤΣΙΜΕΝΤΟΠΛΟΙΟΥ ΣΤΟ ΛΙΜΑΝΙ ΤΗΣ ΡΑΦΗΝΑΣ

Το τσιμεντόπλοιο ρυμουλκήθηκε από το Πέραμα μέχρι τη

1948 - Το τσιμεντόπλοιο έφτασε στη Ραφήνα. Αριστερά το «Κάρυστος». Φωτ. Ιούλιου Διρμίκη (αρχείο Στάθη Δημητρακού)

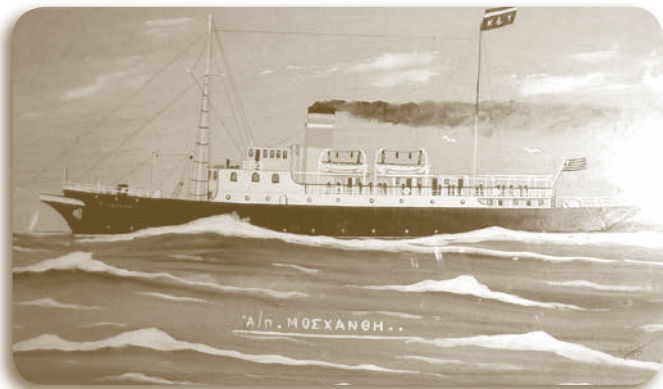
Ραφήνα με ρυμουλκό του Μάτσα τον Φεβρουάριο του 1948. Στην αρχή τα τέσσερα αμπάρια του ήταν ανοιχτά, αποτελώντας αγαπημένο παιχνίδι για τα παιδιά. Λίγο καιρό μετά τα έκλεισαν και το πλοίο «μετασκευάστηκε» σε κανονική προβλήτα. Κάποια στιγμή, μάλιστα, στη δεκαετία του '50, άρχισε να λειτουργεί και μία ταβέρνα στην πλώρη του τσιμεντόπλοιου με λίγα τραπέζια στο καμπούνι και κάποια ακόμα έξω στο κατάστρωμα. Η εικόνα ήταν γραφική, αλλά όταν είχε θάλασσα οι πελάτες έπαιρναν, αναγκαστικά, και ένα μικρό μπάνιο. Η ταβέρνα αυτή ανήκε στον Ασμάκη Καλπάκη, ο οποίος αργότερα άνοιξε την ταβέρνα που υπάρχει ακόμα και σήμερα «Του Ασμάκη τα Καβούρια».

ΤΟ ΛΙΜΑΝΙ ΤΗΣ ΡΑΦΗΝΑΣ ΤΗ ΔΕΚΑΕΤΙΑ ΤΟΥ '50 ΚΑΙ Ο ΒΑΣΙΛΗΣ ΤΣΙΤΣΑΝΗΣ

Το λιμάνι της Ραφήνας είναι γεμάτο με τράτες το χειμώνα και γρι-γρι το καλοκαίρι. Δεκάδες καϊκια δένουν καθημερινά στο παλιό λιμάνι. Οι βάρκες γεμίζουν καθημερινά το γραφικό λιμανάκι. Ο πάγος, τα τελάρα, τα δίχτυα, οι φωνές συνθέτουν ένα μοναδικό σκηνικό.

Το μόνο μεγάλο ακτοπλοϊκό πλοίο είναι το «Κάρυστος» του Ιωάννη Τόγια, το «Καρυστάκι», που συνδέει καθημερινά τη Ραφήνα με την Κάρυστο και την Άνδρο. Καϊκια ιστορικά εκτελούν τη συγκοινωνία με τα Στύρα, το Μαρμάρι και την Κάρυστο. Το «Βασίλισσα Φρειδερίκη», το «Φανερωμένη», το «Αγγέλκα». Ο ανταγωνισμός ήταν μεγάλος.

Στην πλώρη του τσιμεντόπλοιου ο Ασμάκης Καλπάκης λειτουργεί την περίφημη ταβέρνα. Στους θαμώνες της συμπεριλαμβανόταν συχνά ο μεγάλος Βασίλης Τσιτσάνης. Όπως μας είπε χαρακτηριστικά ο Ηλίας Δημοσιανίδης, παλιός κάτοικος της Ραφήνας, «Ο Τσιτσάνης είχε πάρε δώσει με τον Ασμάκη Καλπάκη και ερχόταν συχνά στη Ραφήνα εκείνη την εποχή και τραγουδούσε στο μαγαζί του Αρτέμη

Το «Κάρυστος» - Ζωγραφική απεικόνιση στα πλαίσια του Περιβαλλοντικού Προγράμματος με θέμα "Ιστορία του Λιμανιού της Ραφήνας", το οποίο πραγματοποιήθηκε από μαθητές του 2^{ου} ΤΕΕ Ραφήνας το σχολικό έτος 2006-2007

«αποκλειστήκε» στην ταβέρνα του Ασημάκη, καθώς εξαιτίας του καιρού δεν μπορούσε να φύγει. Δεν ήταν λίγες οι φορές που το κύμα παρέσερνε στη θάλασσα όσους αφηρούσαν τη δύναμή του. Κάποια στιγμή λέγεται ότι ο Τσιτσάνης είδε κάποιο καβουράκι στην άκρη του μόλου και κάπως έτσι εμπνεύστηκε το τραγούδι που αποτελεί, από το 1953 που γράφτηκε, έναν ύμνο για τη Ραφήνα.

ΤΟ «ΚΑΡΥΣΤΟΣ» ΚΑΙ Η ΓΡΑΜΜΗ ΤΗΣ ΑΝΔΡΟΥ

Το πλοίο αυτό ναυπηγήθηκε το 1902 και το 1947 αγοράστηκε από τον Ιωάννη Τόγια και πήρε το όνομα της ιδιαίτερης πατρίδας του. Το πλοίο αυτό έφτασε στον Πειραιά χρησιμοποιώντας ως καύσιμο το κάρβουνο. Τον χειμώνα του 1947 μετασκευάστηκε σε πετρελαιοκίνητο και ξεκίνησε δρομολόγια στη γραμμή Ραφήνας-Καρύστου-Γαυρίου. Κάθε Δευτέρα-Τετάρτη-Πέμπτη-Σάββατο και Κυριακή αναχωρούσε από το Μπατσί και το Γαύριο για τη Ραφήνα. Και κάθε Δευτέρα-Τρίτη -Τετάρτη-Παρασκευή και Σάββατο αναχωρούσε από τη Ραφήνα για Κάρυστο-Γαύριο-Μπατσί.

ΚΑΠΟΥ ΣΤΑ 1954 ΤΟ ΠΛΟΙΟ ΑΝΑΧΩΡΟΥΣΕ:

• Κάθε Δευτέρα-Τετάρτη στις 12:00 και κάθε Σάββατο, στις 14:00 για Κάρυστο-Γαύριο-Μπατσί • Κάθε Τρίτη και Πέμπτη, στις 14:00 κατ' ευθείαν για Γαύριο-Μπατσί • Κάθε Πέμπτη, στις 15:00 για Κάρυστο.

Όσο περνούσαν τα χρόνια τα δρομολόγια οι μέρες μεταβάλλονταν, αλλά το πλοίο χόρο με το χόρο κέρδιζε τους επιβάτες της Άνδρου. Το ταξίδι από τον Πειραιά για την Άνδρο διαρκούσε κοντά δέκα ώρες. Το πλοίο προσέγγιζε στην Τίνο, τη Μύκονο, τη Σύρο και τελευταίο λιμάνι ήταν η Άνδρος. Αντίθετα, μέσω Ραφήνας, το ταξίδι από τη Χώρα της Άνδρου μέχρι την Αθήνα διαρκούσε πέντε ώρες.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΙ ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΤΟΓΙΑΣ

Στις 6 Αυγούστου 2011 είχαμε τη χαρά να συναντήσαμε στο Μπούρτζι της Καρύστου τον Κωνσταντίνο και τον Στέφανο Τόγια, τους δύο γιους του Ιωάννη Τόγια, του ιδρυτή της Ατμοπλοίας Ι. Τόγια. Μας περιέγραψαν με μεγάλη νοσταλγία την άφιξη και τη δρομολόγηση του «Κάρυστος». Αφορμή για τη συνάντηση αποτέλεσε η έκθεση φωτογραφίας του Γιώργου Λυκουρόπουλου για το βιβλίο του "Κυκλάδες - Ταξίδι στο Χρόνο - Ατμοπλοία Τόγια". Εκείνο το ζεστό βράδυ το "Κάρυστος" (το αγαπημένο "Καρυστάκι") και το "Μοσχάνθη" έπλεαν ξανά σε μια θάλασσα μνήμης και νοσταλγίας.

του Μπενάκη στο λιμάνι». Συχνά μετά τα γλέντια στον Μπενάκη κατέληγαν στην ταβέρνα στο τσιμεντόπλοιο. Λέγεται ότι κάποια μέρα που ο καιρός ήταν φρεσκαρισμένος στη Ραφήνα, ο Βασίλης Τσιτσάνης

Η ΑΤΜΟΠΛΟΙΑ ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ ΤΟΓΙΑ

Μετά τα μέσα της δεκαετίας του '50 η Ατμοπλοία Τόγια αντιμετώπισε σοβαρά οικονομικά προβλήματα που οδήγησαν στην πώληση του «Κάρυστος» στον αδελφό του Ιωάννη Τόγια, τον Ευάγγελο Τόγια. Το «Κάρυστος» μετονομάστηκε σε «Κωνσταντίνος» ταξιδεύοντας για ένα ακόμα χρόνο στη γραμμή Ραφήνας-Καρύστου-Άνδρου. Στα τέλη της δεκαετίας του '50 ο Ευάγγελος Τόγιας δρομολογεί το θρυλικό «Μοσχάνθη» για Κάρυστο-Άνδρο-Τίνο. Το 1960 δρομολογείται το «Ρένα» από τη Ραφήνα για λογαριασμό της Ατμοπλοίας Ευάγγελου Τόγια. Και το 1963 το «Μοσχάνθη» και το «Ρένα» θα περάσουν στην πλοιοκτησία του καπετάν-Γιώργη του Φραγκουδάκη.

ΤΟ «ΡΕΝΑ»

Το «Ρένα» ταξίδευε, κυρίως, από Ραφήνα για Μαρμαρί-Κάρυστο-Μπατσί και Τίνο. Το πλοίο ταξίδευε μέχρι το 1963 με τα σινιάλα του Ευάγγελου Τόγια και μετά το 1963 σινιάλα του καπετάν-Γιώργη Φραγκουδάκη, ο οποίος ήταν και ο καπετάνιος του πλοίου σε αυτήν την περίοδο. Το «Ρένα» είχε περάσει ξανά από το λιμάνι της Ραφήνας. Το 1957-1958 το πλοίο ταξίδευε από Ραφήνα για Κάρυστο και Μαρμαρί με το όνομα "Ναυτίλος" και τα σινιάλα του κ. Αρκουλή. Ένα ακόμα πλοίο που πέρασε από τη Ραφήνα ήταν και το «Στέλλα», το μετέπειτα «Πανορμίτης» που ταξίδευε στα Δωδεκάνησα. Το «Στέλλα», το οποίο αντικατέστησε το «Ναυτίλος», έφερε χαρακτηριστικά ένα αστέρι στην τσιμιέρα του.

ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΗΣ ΠΑΛΙΑΣ ΕΠΟΧΗΣ

Το λιμάνι χόρο με το χόρο μεταλλάσσεται ολοένα και περισσότερο σε επιβατηγό. Οι μηχανότρατες, οι πεζότρατες, τα γρι-γρι θα "εκδιωχθούν" από τις εξελίξεις που τρέχουν χωρίς σταματημό. Αλλά σύντομα θα λήξει και η εποχή με τα ποστάλια που μεταφέρουν μόνο επιβάτες. Το 1965 ο Κεφαλλονίτης πλοιοκτήτης, κ. Παγουλάτος, θα δρομολογήσει το «Έλενα Π», πρώτο κλειστό επιβατηγό/οχηματαγωγό από το λιμάνι της Ραφήνας για Άνδρο και Τίνο.

Το 1965 κλείνει, οριστικά, το κεφάλαιο της «Μοσχάνθης» και ξεκινά το κεφάλαιο του «Έλενα Π» (του Παγουλάτου). Το παλιό γερμανικό ναρκαλευτικό ξεκίνησε την νέα εποχή για το λιμάνι της Ραφήνας. Ένα χρόνο μετά, το 1966, θα προστεθεί στη γραμμή το «Μεγαλόχαρη» του Βακιρτζή. Το πλοίο αυτό δρομολογήθηκε, αρχικά, στη γραμμή Πάτρας-Πόρου Κεφαλληνίας και Πάτρας-Σάμης Κεφαλληνίας με το όνομα «Άννα Μαρία». Το σχέδιο αυτό δεν πέτυχε και το πλοίο μεθόρμισε στη Ραφήνα.

ΠΗΓΕΣ:

- ☛ ΘΑΝΑΣΗ ΠΙΣΤΙΚΙΔΗ «Ριζώματα, βιώματα, παθήματα»
- ☛ ΓΙΑΝΝΗΣ ΓΑΒΡΙΑΛΗΣ «Τσιμεντόπλοια», Περιοδικό «ΕΦΟΠΛΙΣΤΗΣ», τεύχος 4, Ιούνιος 1993.
- ☛ Προσωπική συνέντευξη με τον ναυπηγό ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟ ΦΙΑΠΠΟΥ (Μάιος 2009).
- ☛ Προσωπική συνέντευξη με τον ΗΛΙΑ ΔΗΜΟΤΙΑΝΙΔΗ (Ιούλιος 2011).
- ☛ "Κυκλάδες-Ταξίδι στο Χρόνο-Ατμοπλοία Τόγια" ΓΙΩΡΓΟΥ ΛΥΚΟΥΡΟΠΟΥΛΟΥ (Εκδόσεις «Φωτογραφείο Καρύστου»)
- ☛ Συνέντευξη με την ΟΛΥΜΠΙΑ ΠΑΞΙΝΟΥ (Νοέμβριος 2014).

Γραπτή μαρτυρία του μπάριμπα Γιάννου Μπούρχα, Σαρακατσάνου, με μεγάλη αγάπη για το σνάφ'. Έφυγε από τη ζωή αφήνοντας πολλά πεζά και ποιήματα ιστορικού και λαογραφικού περιεχομένου.

Σαρακατσαναίικος γάμος στο Αρκοδοπούρι το 1941

Τον Αύγουστο του 1941 παντρεύονταν ο μπάριμπας μου, ο Νίκος Μπούρχας, εξάδελφος του πατέρα μου και μας κάλεσε. Πήγαμε οικογενειακώς στο γάμο με τα σφαχτά μας και τις κεντητές κουλούρες, κάπου 30 νοματαίοι από το σόι των Μπουρχαίων, αχώρια οι μακρινότεροι συγγενείς.

Τα άλογα σελωμένα με καλτάκια και με τα πολύχρωμα καραμελωτά, οι άντρες με τις γαλάζιες λουλακίσιες φορεσιές που άστραφταν στον ήλιο, τις ατλαζένιες σκούφιες, τα αδιάβροχα τσαρούχια με τη φουντωτή τρίχνη φούντα, ο πατέρας μου με το κάτασπρο μπουραζάνι και τη σκούφια στο μάτι, μα και οι γυναίκες με τα μακριά φουστάνια με τον κλειστό πλισέ, στολισμένα με τα πολύχρωμα κνινοτοπάνια, τις μονόχρωμες μεταξωτές ποδιές, τα μεσωτά μπολκάκια, τις φαρδιές σαλιάρες και τις μπιμπίλες στο κεφάλι, όλα φτιαγμένα από τα κορίτσια.

Κινήσαμε το πρωί του Σαββάτου από τα καραούλια της Σαπουνάς στην Όρθρη, για το ελατοσκεπάστο Αρκοδοπούρι, απέναντι. Ήταν απόγιομα πια. Παραδώσαμε τα πεσκέσια και άρχισε η ετοιμασία για το βραδινό γλέντι. Φαί, τραγούδι και χορός, στο κονάκι του γαμπρού μέχρι το πρωί.

Το πρωί της Κυριακής άρχισε η ετοιμασία του γάμου. Ο μπάριμπας μου, ο Κιτάκος, μεγαλύτερος αδελφός του γαμπρού, κανόνιζε το συμπεθεριακό, που θα πήγαινε να φέρει τη νύφη, και μια άλλη ομάδα, με

αρχηγό τον πατέρα μου, άρχισαν να ετοιμάζουν τα μαγειρευτά-κοκκινιστή προβατίνα με μακαρόνια και τα ψητά στη σούβλα, προβατίνες, αρνιά, και κοκορέτσια για το γλέντι μετά τα στέφανα, την Κυριακή το βράδυ.

Κατά τις 10 το πρωί οι βλαμάδες, ξύρισαν τον γαμπρό, τον τοίμασαν και κινήσαμε να πάμε για τη νύφη, που ήταν το μεγαλύτερο κορίτσι του Σαρακατσάνου Χρήστου Λορίτη ή Παναγιού. Ο συμπέθερος είχε τα κονάκια του στις Πέντε Βρύσες, πέρα από τα μπαϊράμια της Γούρας, κανά δυό ώρες μακριά από το Αρκοδοπούρι. Περάσαμε τη στάνη Μαυρίκα, για να σκαπετίσουμε στη θέση Μνήματα προς τα Γουριώτικα λιβάδια.

Ξεκινήσαμε το γνωστό τραγούδι

«Κινήσαν τα τσαμόπουλα τα σαρακατσανόπουλα, να πάν στον πέρα μαχαλά πουν τα κορίτσα τα καλά...»

και το ταιριαστό

«Μου κάνανε μια προξενιά δω στα Γουριώτικα βουνά, / γέμ να πάρω βλαχοπούλα μια μικρή τσελιγκοπούλα / σαν πήγα κι αρρεβόνιασα, χίλια φλουράκια, ξόδεψα, / για την αρρεβωνιάσω, μα, στο γάμο πώς θα φτάσω...»

Βούιζαν οι ρεματιές και αντιλαλούσαν τα πλάγια από το τραγούδι, που το έπαιρναν μια οι άντρες, μια οι γυναίκες. Οι σχαριάτες, 12 τον αριθμό, κατά το έθιμο, ξεκόψαμε από το συμπεθεριακό, για να αναγγείλουμε τον ερχομό του. Φθάνοντας, αλλάξαμε το μπουκάλι με το κόκκινο κρασί, την κουλούρα του γαμπρού με την κουλούρα της νύφης, μία πάνω, μία κάτω, τρεις φορές. Πήραμε στα γρήγορα ένα γλυκό και γυρίσαμε στους άλλους, για να φτάσουμε όλοι μαζί. Μας καλοδέχτηκαν

Σαρακατσάνικος γάμος: Έργο της ζωγράφου Ασπασίας Μπούρχα

με τραγούδια και κεράσματα. Έγιναν τα στέφανα και μετά φαγοπότι. Μας ετοίμασαν νόστιμη στερφόγιδα με φασολάκια από τον κήπο του συμπεθέρου. Φασολάκια... Αυτό ήταν έκπληξη... Μα και ψητά στη σούβλα πεντανόστιμα... κρασί... και νερό δροσερό από την βαρέλα...

Φάγαμε κάτω από μία μεγάλη πουρνάρα, απλά, με στρώμα μπάτσες, από τα έλατα και δροσερές φτέρες. Κατά τις 3 το απόγευμα σπκωθήκαμε να φύγουμε, μην μας προλάβει η νύχτα στο δρόμο. Ο βλάμης έφερε το ψαρι άλογο μπροστά στο κονάκι, να καβαλικέψει η νύφη και οι συμπεθέρες της τραγούδαγαν...

**Μάνα μου τα λουλούδια μου συχνά
να τα ποτίζεις, να τα ποτίζεις το πρωί,
συχνά το μεσημέρι και μην ξεχνάς
μανούλα μου να στέλνεις την ευχή σου»**

Έκλαιγαν οι αδερφές της, η μάνα της, οι συγγενείς της για τον οριστικό χωρισμό. Φορτώσαμε και τα προικιά, μα οι βλάμπες δεν τα έδιναν, κάνανε παζάρι... Τότε ο μπάρμπας μου, ο Χαράλαμπος, δίνοντας τρεις λύρες, δίνει και τη λύση. Μπροστά οι βλαμάδες, μετά η νύφη με τα κορίτσια, πίσω το συμπεθερικό, πήραμε το δρόμο για το Αρκουδοπούρι και όταν κοντοφτάσαμε οι γυναίκες άρχισαν το τραγούδι.

**Εύγα μανούλα του γαμπρού και πεθερά
της νύφης / Να ιδείς τη νια που φέρνουμε
να ιδείς την περιστέρα / Πούναι όμορφη
σαν πέρδικα κι έχει περίσσια χάρη...**

Με τούτα και με κείνα φθάσαμε. Ξεπέζεψε η νύφη στην πόρτα από το κονάκι του γαμπρού και η θειά Βασίλαινα, η πεθερά, της έδωσε την κεντητή κουλούρα, να τη βάλει στο κεφάλι της, να την σπάσει στα τέσσερα και να τα πετάξει στα τέσσερα σημεία του ορίζοντα. Κουκουρίστηκαν ποιος να τα πιάσει πρώτος... Μετά πέταξε ένα κόκκινο μίλο προς το κονάκι, έκανε τη σχετική υπόκλιση, πάτησε το σίδερο που της είχαν βάλει στην πόρτα και πήγε και κάθισε στη μέση στο κονάκι, στο πεζούλι. Ξεσελώσαμε τα άλογα που ήταν καταϊδρωμένα, ξεφορτώσαμε τα προικιά. Τα ψητά αρνιά ήταν έτοιμα, τα μαγειρευτά σιγόβραζαν στη γωνιά και το τραγούδι στο κονάκι του γαμπρού είχε φουντώσει.

Κορίτσια και παιδιά, τραγούδαγαν γύρω από το ανδρόγυνο το τραγούδι...

**Πούσουν πέρδικα γραμμένη κι ήρθες το πρωί
βρεγμένη, / Ήμουνα ψηλά στα πλάγια, στις
δροσιές και στα λιβάδια / Πούτρωγα τον Μάν
τριφύλλι, και τον Αύγουστο σταφύλι...**

και συνέχιζαν με παινέματα για τη νύφη και το συμπεθερικό.

Το βράδυ έγινε τρικούβεργο γλέντι ως το πρωί, με τραγούδια της τάβλας. Το πρωί της Δευτέρας πια, στην αυλή του κονακιού, του γαμπρού τα κορίτσια στρώσανε τρία χράμια και ξεσακιάσανε τα προικιά. Τροβάδια, σα-

Σαρακατσαναίοι: Έργο της ζωγράφου Ασπασίας Μπούρα

κιά, φλοκάτες, καραμελωτές, τα σχετικά βρετίκια που δεν ήταν άλλο από λίγα σταφιδοστράγαλα και κανα κουτί λουκούμα.

Η νύφη μάς κέρασε γλυκό και ποτό, να της πούμε ευχές, να ζήσουν να φορέσουν τα καλά προικιά και μετά τραγούδι γύρω από το σωρό. Οι άντρες, ντυμένοι με τις ρόμπες της νύφης, γέλια, αστεία, πειράγματα, χορός, από μέσα τα κορίτσια απ' έξω τα παιδιά, η νύφη μπροστά θα κράταγε όλους όσους ήθελαν να χορέψουν. Πρώτα τους βλαμάδες, τους πρωτοσυμπέθερους και τους πιο σεβαστικούς... Το μεσημεράκι, αφού κέρασαμε τα προικιά και ήπιαμε το γιομάτο του κουμπάρου, τραγουδίσαμε όλοι μαζί το τραγούδι,

**Σκωθήτε, για να φύγουμε προτού μας βαρε-
θούνε. / Και θα μας φέρουν το φαΐ από λιγο-
στό στο πιάτο. / Και θα μας φέρουν το κρασί
στον πάτο τα ποτήρια...**

Μετά σταθήκαμε στη σειρά, για να μας μαντηλώσει η νύφη. Πρώτα τα πεθερικά της, τα κουινιάδια, τα πρωτοξάδερχα του γαμπρού και τον κουμπάρο. Τροβάδια με σοπάνια στα κουινιάδια και τους βλαμάδες, κάλτσες και κάνα χειρομάντηλο, πουκάμισα στους άλλους, και καμιά πετσέτα για τους γεροντότερους. Όλα τελείωσαν. Σελώσαμε τα άλογα, τα καραούλια της Σαπουνάς μάς περιμέναν...

Μια δύσκολη ζωή για τους νιόπαντρους αρχίζει...

Εθελοντισμός και ΑΜΕΑ

Εθελοντισμός και αναπηρία. Πολύ πιθανό στο μυαλό μας να είναι δύο ασύμβατες έννοιες, ακόμα και αντιθετικές. Η διαφορετικότητα, η φυσική-ψυχική-νοητική έλλειψη πολύ συχνά αποτελεί 'αυτονόμο' συνειδησιακό κώδικα που συνδέεται με τον διαχωρισμό υγείς, αρτιμελείς από την μία, ανάπηροι, μη ικανοί από την άλλη. Συνδέεται με την περιθωριοποίηση όπου έχουμε δράσεις, προγράμματα, ευκαιρίες και προτεραιότητες να παρέχονται σε υγείς, αποκλεισμός, έλλειψη ευκαιριών, από την άλλη.

Ο εθελοντισμός ωστόσο είναι άρρηκτα συνδεδεμένος με την αλληλεγγύη και την ανιδιοτελή προσφορά. Όποια μορφή εθελοντικής δράσης και να επιλέξει κανείς τα κοινά τους χαρακτηριστικά θα είναι η συνδρομή, η συμπαράσταση, η συμπίεση στις ανθρωπίνες δράσεις. Με άλλα λόγια η υπέρτατη προάσπιση των θεμελιωδών δικαιωμάτων των ανθρώπων.

Ο εθελοντισμός σίγουρα δεν είναι τυχαίες και ευκαιρικές δράσεις, γιατί χαρακτηρίζεται από συνέχεια, διάρκεια, αφοσίωση και σοβαρότητα. Δεν μπορεί σε καμία περίπτωση να είναι εφιαλτήριο προσωπικής προβολής, ή κοινωνικο-πολιτικο-οικονομικής ανέλιξης. Δεν μπορεί ακόμα να συνδέεται με αδιαφανείς διαδικασίες στη διαχείριση οικονομικών ή άλλων πόρων, καθώς και ανθρωπίνου δυναμικού. Με άλλα λόγια ο εθελοντισμός είναι στάση ζωής που ορίζει τόσο το συναισθηματικό, όσο και το αξιακό, φιλοσοφικό δομικό υλικό του ατόμου. Κυρίως λόγω του επαναπροσδιορισμού του εθελοντισμού στα πλαίσια της Ε.Ε. τόσο με πιά ολοκληρωμένες κοινωνικο-νομοθετικές πολιτικές, όσο και με τα πλαίσια οικονομικής υποστήριξης που θεσπίστηκαν, τελευταία παρατηρείται ραγδαία αύξηση του "οργανωμένου κοινωνικού εθελοντισμού" (ΜΚΟ) με μεγάλη ποικιλία ως προς τις μορφές διοίκησης, οργάνωσης των δράσεων και των σκοπιμοτήτων. Βεβαίως σήμερα πια κανείς δεν μπορεί να αμφισβητήσει την γενική παραδοχή ότι ο εθελοντισμός αποτελεί παγκοσμίως δείκτη πολιτισμού για μία χώρα και αποτελεί ένα σημαντικότατο μέσο βελτίωσης της ποιότητας ζωής σε κοινωνικό επίπεδο. Στο δε πολιτικό έρχεται να καλύψει ελλείψεις, απάθεια, οικονομικές δυσχέρειες, έλλειψη τεχνογνωσίας και ανθρωπίνων πόρων.

Τώρα ο όρος ΑΜΕΑ (άτομα με αναπηρία) αναφέρεται στα άτομα εκείνα που πάσχουν από συγκεκριμένες ανεπάρκειες ή δυσλειτουργίες που οφείλονται σε φυσικούς, διανοητικούς, ή κοινωνικούς παράγοντες. Στην Ε.Ε. υπολογίζονται στα 40 εκ. οι άνθρωποι με κάποια αναπηρία και μπορεί να φτάνει και το 15% του πληθυσμού σε μια χώρα. Στην Ελλάδα, όπως και σε άλλες χώρες με χαμηλό πολιτισμικό δείκτη, η αναπηρία συνδέεται με έλλειψη πολιτικής βούλησης και δράσης που αναπόφευκτα διαιώνίζει και οδηγεί στην κοινωνική μη ανοχή, στην απομόνωση, την απάθεια και την αλληλεγγύη και ενίοτε σε ακραίες λεκτικές και φυσικές επιθέσεις.

Έρχονται τώρα οι ειδικοί επιστήμονες, γιατροί, ψυχολόγοι, ανθρωπολόγοι να μας διαβεβαιώσουν ότι σε ένα υποστηρικτικό περιβάλλον τα άτομα με αναπηρία μπορούν όχι μόνο να αυτονομηθούν για το δικό τους καλό, αλλά και να γίνουν χρήσιμα και παραγωγικά μέλη της κοινωνίας. Όπως γνωρίζουμε η εκπαίδευση και η στήριξη ενεργοποιούν άλλες ικανότητες που έχει το άτομο, σε τέτοιο βαθμό που το ίδιο και το περιβάλλον του δεν γνωρίζει. Όλοι γνωρίζουμε τις ψηλές κατακτήσεις-διακρίσεις- ατόμων με αναπηρία στον

επαγγελματικό, επιστημονικό, αθλητικό στίβο και βέβαια στις τέχνες και τα γράμματα.

Όστόσο στις σύγχρονες κοινωνίες και ιδιαίτερα στην χώρα μας η ένταξη αυτών των ατόμων είναι ιδιαίτερα περιορισμένη - παρά τις όποιες προσπάθειες - με αποτέλεσμα και η κοινωνία μας να χάνει τις ιδιαίτερες ικανότητες και δεξιότητες τους με τεράστια οικονομική απώλεια και τα ίδια τα άτομα να μπαίνουν στο περιθώριο, την ανία, την μοναξιά, την παθολογία. Έτσι στοχοποιούνται, γίνονται θύματα στιγματισμού και άνισης μεταχείρισης τρέφοντας τις προκαταλήψεις και τα νοσηρά στερεότυπα. Τα άτομα με αναπηρία στην μεγάλη τους πλειοψηφία έχουν έντονη την επιθυμία της συμμετοχής και της ένταξής τους στον κοινό βίο. Τους ενδιαφέρουν πολλοί τομείς δράσης και εξειδίκευσης, οι περισσότεροι δε προτιμούν να κερδίζουν με προσωπική προσπάθεια το εισόδημά τους από το να τους δίνεται το προνοιακό ξεροκόμματο.

Αν η κοινωνία μας δεν έχει τις δομές, την φαντασία και ικανότητα, τις γνώσεις και τους θεσμούς να ξεκινήσει κάτι προς αυτήν την κατεύθυνση πιο πλατιά, τότε ας κάνουμε κάτι πιο απλό. Ας τους ωθήσουμε, ενθαρρύνουμε και εντάξουμε στον εθελοντισμό.

Πολύ συνοπτικά θα αναφέρουμε μερικά από τα βασικά ψυχολογικά και κοινωνικά οφέλη του εθελοντισμού σύμφωνα με την ψυχολόγο Ελευθερία Μουστάκα που έχουν να κάνουν τόσο με άτομα με αναπηρία, όσο και με υγιή. Αυξάνει την αυτοεκτίμηση του ατόμου. Μέσα από τον εθελοντισμό δίνεται η δυνατότητα στα άτομα να προσφέρουν στους συνανθρώπους τους και αυτή και μόνο η προσφορά τους δίνει χαρά και περηφάνια για τον χαρακτήρα τους και τις δυνατότητες τους. Η χαρά της αυτοεκπλήρωσης πελαδιά. Μειώνει τις πιθανότητες εμφάνισης κατάθλιψης. Η κοινωνική απομόνωση αποτελεί ίσως έναν από τους μεγαλύτερους κινδύνους εμφάνισης κατάθλιψης με τις σοβαρές ζημιόγones και οικονομικές συνέπειες στα ίδια τα άτομα, το περιβάλλον τους και το κράτος. Γεμίζει την ζωή του ατόμου με χαρά και ευτυχία. Έχει μετρηθεί μεγάλη αύξηση ενδορρινών στο αίμα -οι ορμόνες της ευτυχίας- στους εθελοντές και βέβαια κατά συνέπεια παρατηρείται αισθητή βελτίωση της υγείας του ατόμου και μείωση του πόνου σε πολλές περιπτώσεις. Βελτιώνει τις κοινωνικές δεξιότητες. Πολλά άτομα με αναπηρία δυσκολεύονται να επικοινωνήσουν με άλλους και να δημιουργήσουν φιλικές και καινούργιες σχέσεις. Με τον εθελοντισμό έρχονται σε επαφή με μικρές ή μεγάλες ομάδες εθελοντών, με άλλα άτομα με αναπηρία και κυρίως με άτομα που τα διακρίνει η συναισθηματική ωριμότητα, η ευπρέπεια και η αλληλεγγύη. Ίσως και να μην υπάρχει άλλο υποκατάστατο στις σύγχρονες κοινωνίες, όπου το άτομο να μπορεί να κατακτήσει τόσο την απόλυτη συναισθηματική πληρότητα, όσο και την ολοκλήρωση της προσωπικότητάς του στηριζόμενο πάνω σε ηθικές και πολιτικές αρετές.

Εν τέλει η συμμετοχή στην κοινή δράση μάς βοηθά στην συνεχή εξελικτική μας πορεία με την γνώση και την αυτογνωσία. Όσο πιο πολύ εντασσόμαστε, τόσο πιο πολύ εντάσσουμε. Βλέπετε η ζωή μάς τραβάει από το μανίκι και όλοι μαζί προχωράμε ανακαλύπτοντας τα υπέροχα μονοπάτια της αλληλεγγύης και της προσφοράς στον άνθρωπο. Άλλωστε η ανθρωπίνη πορεία δεν είναι μία συλλογική πράξη αμοιβαιότητας και συνεχούς βελτίωσης;

***

Η ΔΕΡΟΠΟΛΙΤΙΣΣΑ

Η Δεροπολίτισσα είναι η γυναίκα της Δερόπολης, της Βορειοπειρώτικης Δρόπολης, που από το 1913 ανήκει στην Αλβανία. Είναι ο τόπος από την Κακαβιά ως τ' Αργυρόκαστρο, ο χλιοτραγουδισμένος κάμπος με τα πολλά χωριά, τους πολλούς δασκάλους και την καθαρή ελληνική γλώσσα, που τη μιλάνε εκεί και σήμερα. Η Δεροπολίτισσα έγινε τραγούδι, ένα αγαπημένο τραγούδι, που το τραγουδούν με πάθος και τώρα ακόμη σ' αυτά τα μέρη, όσοι δεν εξισλαμίσθηκαν.

Η ιστορία του τραγουδιού φτάνει στην Τουρκοκρατία. Το 1611 αφού καταπνίγεται η επανάσταση του εθνομάρτυρα Διονυσίου Σκυλόσοφου, οι χριστιανικοί πληθυσμοί της ενιαίας τότε Ηπείρου ταπεινώθηκαν, διώχθηκαν, και εξανδραποδίστηκαν. Ο πιο μεγάλος, όμως, σκληρός ψυχολογικός βιασμός ήρθε με Σουλτανικό Φιρμάνι, με νόμο δηλαδή, όπου διατάχθηκε η αποστέρηση κάθε περιουσίας σε όσους χριστιανούς ραγιάδες θα επέλεγαν να κρατήσουν την πίστη τους στο Χριστό και θα αρνούνταν να προσκυνήσουν στα τζαμιά. Έτσι, το κύμα του εξισλαμισμού σαρώνει τους χριστιανικούς Αλβανικούς κυρίως πληθυσμούς. Η περιοχή της Δερόπολης όμως αντιστέκεται και προτιμά να κρατήσει τη θρησκεία της και να δώσει την περιουσία της. Το τραγούδι αναφέρεται στις κρυπτοχριστιανές που πλέον ζηλεύουν τη Δεροπολίτισσα, επειδή αυτή μπορεί να πάει στην εκκλησιά και της ζητούν να προσκυνήσει και γι' αυτές και την οικογένειά τους που τους πλάκωσε η Τουρκιά...

*Μωρ' Δεροπολίτισσα, μωρ' καπμένη,
μωρ' Δεροπολίτισσα, ζη- μωρ' ζηλεμένη.
Σίντας πας στην εκκλησιά, με λαμπάδες, με κεριά.
Για προσκύνια και για μας, για τ' εμάς τους χριστιανούς.
Τι μας πλάκωσε η Τουρκιά και μας σφάζουν σαν τ' αρνιά.
Σαν τ' αρνιά της Πασχαλιάς, σαν κατσίκια τ' Άη Γιωργιού.*

Το Ιστορικό τραγούδι τραγούδησαν οι γυναίκες του Λυκείου των Ελληνίδων Ραφίνας και το χόρεψαν στην Πλατεία της πόλης μας, την 25η Μαρτίου 2016. Ήταν πολλές γυναίκες, με φορεσιές Ηπειρώτικες, από Πωγώνι, Μέτσοβο, Ζαγόρι, πιασμένες «αγκαζέ», κοντά η μια στην άλλη. Τραγουδάγαν και χόρευαν σ' ένα ρυθμό δωρικό, ηπειρώτικο, παγωνίσιο, συρτό στα δύο, αργό, επικό και περιφάνο. Κι ο ήχος του κλαρίνου μελαγχολικός και παραπονιαρικός!! Έμοιαζε αυτός ο κύκλος σαν χορός αρχαίας τραγωδίας. Ήταν μια τελετουργία, αφιερωμένη στην ελληνική αντίσταση ενάντια στην Τουρκική σκλαβιά. Ταξίδεψαν το νου και τη σκέψη μας σ' εκείνα τα ηρωικά μέρη, εκείνα τα ηρωικά χρόνια!!

Μινωική Τοιχογραφία η αυλή μας!!

Το σπιτικό μας δυο δωμάτια χτισμένα στο βάθος με φάτσα στην αυλή, την κλειστή ολούθε με ψηλό τοίχο. Έκλεινε ένα δικό της κόσμο. Αυτός ο κόσμος «ήταν δικός της και δικός μας». Ακατέργαστες μαρμαρόπλακες στο δάπεδο από άπειρα χέρια βαλμένες, άμα τις σφυογάριζες ένιωθες την ατεχνία κι άμα σκουντούφλαγες επίσης. Τοιχία υφωμένα όπως όπως, ολοκίτρινα, όμως, σαν τον κρόκο του αυγού, ασβεστωμένα με μπόλικη δόση ώχρας και καρφιά σκουριασμένα εδώ κι εκεί, καρφωμένα για ευκαιριακή διακόσμηση. Κλουβιά δύο τον αριθμό, με τρόφιμους συνήθως καρδερίνες, άλλοτε και καναρίνια, περιπατούσαν από καρφί σε καρφί προς τα σκιερά. Του πατέρα αγάπες. Σε ένα τεράστιο καρφί εκεί που σκίαζε η κληματαριά κρέμονταν πάντα ματσάκια δυόσμου, βασιλικού, λεβάντας, τα μυρωδικά για στέγνωμα. Της μάνας σφραγίδα, φροντίδα. Το στεφάνι του Μάπ από μάπ λατρεία μας. Μάζεμα, πλέξιμο, κρέμασμα, αποκαθίλωση και κάψιμο στην πυρά τ' Αγιαννιού. Γλάστρες, γλάστρες, αμέτρητες, τενεκεδένιες γλάστρες στα χαμπλά με σπαράγγι, φτέρη, τριανταφυλλίες, κάλες, ιβίσκους και βεγόνιες. Ιδιαίτερη μνεία στο βασιλικό, που φυτευόταν εις τετραπλούν σε μισούς τενεκέδες και κάθε πρωί διαφορετική παρειά του έβλεπε προς τον ήλιο, να μεγαλώνει ομοίμορφα. Απαραίτητο και το κορφολόγημά του, που καθυστέρουσε το σπόριασμα. Κάθε άνοιξη φρεσκάραμε το κεραμιδί χρώμα στις γλάστρες εξαφανίζοντας τις διαφημίσεις του αρχικού τους περιεχομένου, ελαιόλαδου ή τυρού συνήθως. Το μικρό περιβόλι στη μέση του βόρειου τοίχου ένας εξώστης με εποχιακή πραμάτεια, πότε χρυσάνθεμα, πότε μοσχομπίζελα, ζίνιες, ζουμπούλια και φρέζες, γύρω τριγύρω από την κοντούλα λεμονιά, μια πολύχρωμη, διακοσμητική ταινία. Δίπλα στον κίτρινο τοίχο, οι κεραμιδιές γλάστρες και η λουλακιά αυλόπορτα πιο πέρα, φαντάζεστε; Μια μινωική τοιχογραφία η αυλίτσα μας.

Μεγάλης αξίας το δίδυμο κίосκι κατάφατσα του σπιτιού. Εντός αυλής πάντα, αόρατο από το δρόμο, κρυμμένη ομορφιά σαν χανούμισσα. Έκπληξη για όποιον άνοιγε πρώτη φορά την αυλόπορτά μας. Γονιμοποίηση διαφορετικών σπόρων τα δίδυμα βλαστάρια του. Αριστερά η κληματαριά, δεξιά η περικοκλάδα. Ξεκινούσαν από ξέχωρη θέση της γήινης αγκαλιάς και αδελφώνονταν στο κέντρο του ουράνιου θόλου τους. Ολόγιμη μπλε χωνάκια η μια, φορτωμένη αγουρίδες η άλλη, ώσπου να μαυροκοκκινίσουν οι ρώγες στα τσαμπιά, καθόσον μαυρελιά η ποικιλία της, έλεγε η μάνα. Χοντρόπετση ποικιλία για μαύρο κρασί, αλλά εμείς σαν σπουργίτια τις κατεβάζαμε τραγανές, αγουρωπές, στυφούτσικες, κρεατωμένες. Στην παχιά σκιά του δίδυμου πλέγματος να δείτε γέντια, μινωικού παλατιού μεγαλοπρέπειας κι αυτά. Και να τα δείπνα τα λουκούλλια, τα ανάκλιτρα για τη μεσμεριανή ραστώνη, που συχνά εξυπηρετούσαν και το βραδινό ύπνο όσων περίσσευαν από τα διαθέσιμα κρεβάτια εντός. Αραδιασμένα στη

γωνιά τα υλικά των παιχνιδιών, βότσαλα για πεντόβολα, κοχύλια για χειροτεχνίες, κόκαλα για βεζίρη και τα απαραίτητα του εργαστηρίου ραπτικής της μάνας σκεπασμένα με ένα κλαρωτό ύφασμα. Όλα για μια κοινωνία μελίσι της προκοπής.

Ιδιαίτερο χαρακτηριστικό της αυλής και της οικίας γενικότερα η φιλοξενία. Σόι αμέτρητο, συγγενείς πολλών γενεών, φίλοι συγγενών, γνωστοί γνωστών και πλείστοι άλλοι, που μας κουβαλούσαν ξενιτεμένα «χαιρετίσματα», εδώ είχαν μια θέση στο καλοκαιρινό μας τραπέζι μετά ύπνου. Το χειμώνα περιορισμένες οι προσφορές. Φαγητό στην γκαζιέρα πιέσεως και η μάνα μαγειρίσσα για δίπλωμα ευρεσιτεχνίας. Ύπνος γιοκ. Ποιος πρώτα στα δυο δωμάτια πενταμελούς οικογένειας! Καλοκαίρια, όμως, φουλ πανσιόν. Φωτογραφίζουμε μια αυλή με ράντζα και ντιβάνια, με πανωσέντονο και κατωσέντονο άνετος ο ύπνος. Το κάτωθεν της κληματαριάς διέθετε κουνουπιέρα, ένα λεπτούφασμένο ζαχαρί ύφασμα ξεκινούσε από την κορομπλιά, στη δυτική γωνία, σφιχτοδεμένο σαν ανθοδέσμη στην αρχή του. Κι ύστερα στο λοξοδρόμισμα άνοιγε το υφασμάτινο «άνθος» και κουκούλωνε το κρεβάτι. Το δεύτερο, κάτω από την περικοκλάδα, είχε επίπεδο κίосκι ένα υφαντό σεντόνι, προφυλακτικόν από τα μυρμηγκάκια που έπεφταν εξοροφής. Για τα κουνουπάκια της νύχτας και τις μύγες του πρωινού μοναδική σωτηρία το κουκούλωμα από τα νύχια έως και το κεφάλι.

Γέμιζαν οι καλοκαιρινές μας κλίνες από ανθρώπους βολικούς, που περίμεναν υπομονετικά να αδειάσει το πλυσταριό-τουαλέτα να πάρουν σειρά, που έριχναν νερό στο πρόσωπό τους πριν την «καλημέρα» στη βρύση πάνω από τη γούρνα. Μόνο σε υπηρετικό προσωπικό υστερούσε από το παλάτι η «μινωική» μας αυλή. Σελφ σέρβις οι εκάστοτε φιλοξενούμενοι, με την υψηλή εποπτεία να ανήκει στη μάνα, στη μαγειρική, όμως, να κατέχει την αποκλειστικότητα! ***

Γράφει η Ελένη Ανδρικοπούλου, εκπαιδευτικός

Σχολείο και Παράδοση

Στο νηπιαγωγείο, τα παιδιά συμμετέχουν συχνά σε δραστηριότητες γνωριμίας και αναβίωσης εθίμων, συμβάλλοντας με τον τρόπο αυτό στη διατήρησή τους. Μια από αυτές τις βιωματικές δράσεις ήταν και η σχετική με την «Κυρά Σαρακοστή», ενός από τα παλαιότερα έθιμα του τόπου μας!

ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ:

• Έμαθαν ότι: η «κυρά Σαρακοστή» αποτελούσε ένα αυτοσχέδιο ημερολόγιο για την περίοδο της Μεγάλης Σαρακοστής, για να υπολογίζονται οι εβδομάδες από την Καθαρή Δευτέρα μέχρι τη Μεγάλη Εβδομάδα. Έπλαθαν μια κούκλα από ζυμαρί, χωρίς στόμα ως σύμβολο νηστείας, με σταυρωμένα χέρια ως σύμβολο προσευχής, ένα Σταυρό στο κεφάλι και εφτά πόδια, ένα για κάθε εβδομάδα της Σαρακοστής. Κάθε Σάββατο έκοβαν ένα πόδι. Το τελευταίο το έκοβαν το Μεγάλο Σάββατο και το έκρυβαν σε ένα ξερό σύκο ή καρύδι ή μέσα στο ψωμί της Ανάστασης. Όποιος το έβρισκε πίστευαν ότι θα έχει καλή τύχη.

- Έπλασαν τη δική τους «Κυρά Σαρακοστή» για να μετράνε στην τάξη τις ημέρες μέχρι τις διακοπές του Πάσχα.
- Κατασκεύασαν μια μεγάλη Κυρά Σαρακοστή σε χαρτόνι, κολλώντας κομμάτια από υφάσματα για τη φορεσιά της και την έκαναν δώρο στα μικρά παιδιά του Λ.Ε. Ραφήνας.
- Δημιούργησαν ατομικές κατασκευές, για να έχουν και στο σπίτι ένα τέτοιο παραδοσιακό ημερολόγιο.
- Εμπνεύστηκαν για τη ζωγραφική τους.
- Έμαθαν το σχετικό παιδικό τραγούδι.
- Χόρεψαν το παραδοσιακό «Περάσαν οι Αποκριές», από τα Μέγαρα Αττικής.

• Έμαθαν επίσης ότι: στον Πόντο έφτιαχναν την κυρά Σαρακοστή με μια πατάτα ή ένα κρεμμύδι, όπου έμπνηγαν εφτά φτερά κότας και το κρεμούσαν από το ταβάνι όλη την περίοδο της Σαρακοστής, βγάζοντας κάθε εβδομάδα και ένα φτερό. Σε άλλες περιοχές της Ελλάδας την έφτιαχναν από πανί το οποίο γέμιζαν με πούπουλα.

• Έπλασαν ένα ζυμαρένιο πουλάκι και έμπηξαν εφτά φτερά, για να έχουν κι άλλο ημερολόγιο.

Φτιάξτε κι εσείς με τα παιδιά τη δική σας κυρά Σαρακοστή με αλεύρι, νερό και πολύ αλάτι για να μη χαλάσει μέχρι να περάσουν οι σαράντα εννέα μέρες της νηστείας!

ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΥΣΕΣ ΒΙΒΛΙΟΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΜΙΚΡΟΥΣ ΜΑΣ ΦΙΛΟΥΣ:

- «Βήμα βήμα ως τη Λαμπρή με Κυρά Σαρακοστή», των Α. Λαζαρίνη και Ε. Σπύρου, εκδόσεις *En Πλω*
- «Εφτά παπούτσια για την κυρά Σαρακοστή», της Α. Ιακώβου, εκδόσεις *Άθως*

- Η ΔΗΜΩΔΗΣ ΛΑΪΚΗ ΙΑΤΡΙΚΗ -

Ιατροσόφια

- 2^ο Μέρος -

...Στη Δημόδη - Παραδοσιακή - Λαϊκή ιατρική οι άνθρωποι, είχαν ανά τόπο τις εκφράσεις τους που δήλωναν την ασθένεια που τους ταλαιπωρούσε. Όπως στον Πόντο "η κοιλία μ' κρατεί με" ήταν ο πονόκοιλος, ή στην Κύπρο, "φτερωπετά έναν πράμα έσσω μου" δήλωνε την ταχυκαρδία και "η αμματοπόννηση" προσδιόριζε πάθηση των οφθαλμών.

Οι αιτίες των ασθενειών ήταν πραγματικές ή υποθετικές ή και δεισιδαιμονικές. Ήταν ο κοκκύτης, οι μαγουλάδες, η θέρμη και ο κορακόβηχας από κρύωμα, αλλά ήταν και ο φόβος που έφερνε τον ίκτερο, το αερόπιασμα και το αγέρι, την επιληψία.

Το δέος όμως που ένοιωθαν για την αντιμετώπιση της αρρώστιας, τους οδηγούσε εκτός των εμπειρικών θεραπειών και σε μεταφυσικές ερμηνείες, όπως ότι ήταν θέλημα Θεού, ή δοκιμασία που οι Άγιοι τους επέβαλαν, ή ήταν αβασκανία, ή δαμονικά νεραϊδογενήματα. Κολακευτικά αποκαλούσαν τις σοβαρές επιδημικές ασθένειες της εποχής, για να τις καλοπάρουν, κατ' ευφημισμό, όπως "καλαγκάθι" τον άνθρακα, ή "γλυκύ" την επιληψία, ή "αμολόπη-ζάχαρη και μέλι" την ευλογιά, ή "Βασιλική αρρώσκεια" την φθίση στην Κύπρο.

Δύσκολοι οι καιροί γενικά και τότε (18^{ος}-19^{ος} αιων.) με τους ευφρείς πρακτικούς γιατρούς και φαρμακοπαρασκευαστές, μελετητές και ιστορικούς να ασχολούνται με επιμονή στην καταγραφή συνταγών που χρησιμοποιούσαν παθόντες και έγιναν καλά." Ο παθός είν γιατρός" έλεγαν και όσους ασχολούνταν, τους θεωρούσαν σαν θεούς "πρώτα ο Θεός και δεύτερα οι Άγιοι και ο Γιατρός" έλεγαν στην Κύπρο και πίστευαν πως "μόνον ψυχή να βάλει εμ μπορεί ο γιατρός"!

Μίλην, η. Χειρουργικόν εργαλείον, δ'ιού ερευνάσι τας πληγάς, και βάλλουσιν εν ανταίς τα ιατρικά. Άρα καθετήρ, κ.τ.τ. Specillum

Όπως είπαμε στο προηγούμενο τεύχος από τα Βυζαντινά Μοναστήρια ξεκίνησε η χειρόγραφη κατάθεση για θεραπείες, χειρουργικές επεμβάσεις και συνταγές "...δια τας χρείας και ανάγκας πενήτων ανθρώπων..." (1724-Στ. Μουλαΐμης, Αντιδοτάριον)

Το εργαστήρι του Αλχημιστή

Ανάμεσα λοιπόν στα διασωθέντα 54 χειρόγραφα με εμπειρίες και 230 συνταγές αρχαίων Ελλήνων ακόμη και από τα Ομηρικά έπη ("Ελληνική Ιατρική Παράδοση - Αρχαιότητα" Αγλ. Μπίμπι - Παπασπυροπούλου) αλλά και Βυζαντινών γιατρών, που διαδόθηκαν στο λαό με Ιατροσόφια στην πορεία του χρόνου, είναι και τα αμέτρητα θεραπευτικά βότανα της ευλογημένης Ελληνικής γης.

Ιούνιος 1947 και ο πλανόδιος βοτανολόγος διαλαλούσε στην Αθήνα: λαγοκοιμηδιά για την πίεση και το στομάχι, ψίληθρο για το έλκος, πολύκομπο για τις πέτρες, κοκοράκι και αγριάδα για τα νεφρά, τριβόλι για τους χολόλιθους και για το ξανά κάλεσμα της νιότης, περδικάκι για το συκώτι, ανεμόχορτα για την αναμία, βατόριζα για το ζάχαρο, αγούδουρα για την αιμορραγία, αλλά απίγανο για τις καθυστερήσεις, φλισκούνι για τα έντερα, καλονιά για το έκζεμα, βαλσαμόχορτο ή σπαθόχορτο ή υπερικό, για τη γαλήνη της ψυχής! Και σκορπιδόχορτο για να σκορπιάει κάθε κακό και τον πόνο μαζί...!

Ήταν βότανα και χόρτα άγρια ή ήμερα που φρόντιζαν να μαζεύουν στη γέμιση ή τη χάση του φεγγαριού και μετά την Πρωτομαγιά, του Αγ. Κωνσταντίνου και της Αναλήψεως, στο Μανιάκι!

Γιατί πίστευαν ότι τα φάρμακα ήταν θεϊκά αντίδοτα, ή δηλητήρια, ή μαγικά φίλτρα και θεράπευαν σωματικά ή ψυχικά προβλήματα !

Στο δάγκωμα φιδιού, έτριβαν το σημείο με μολόχα, ή με το μοσκολίβανο της Παναγιάς, ή με τριμμένο

φιδοβότανο και λάσπη, (έλεγαν: ...αν σε δαγκώσει η οχιά έχεις παρηγοριά, μα αν σε δαγκώσει ο θεός της ο αστρίτης πάρε φτυάρι και ξινάρι...) ενώ στο τσίμπημα σκορπιού, έτριβαν φιδοβότανο και το έπιναν ανακατεμένο με κρασί. (κατά τον Διοσκορίδη πολτοποιούσαν τον σκορπιό και τον έβαζαν πάνω στο τσίμπημα).

Στο έκζεμα έβραζαν μελισσόχορτο με χαμομήλι ή γλυκόριζα, το έπιναν και έπλεναν τις παθούσες περιοχές. Στη φαγούρα έφτιαχναν κεραλοιφή, με κάπνα απ' το τζάκι, λάδι και κρεμμύδι ψημένο. Στα κρυολογήματα, έριχναν βεντούζες και έβαζαν κομπρέσες με οινόπνευμα και στουμπισμένο σινάπι. Χρησιμοποιούσαν και βδέλλες για την αφαιμάξη του κακού αίματος. Επινούσαν και παρασκεύαζαν έμπλαστρα για τις εξαρθρώσεις από ζυμάρι -σαν νάρθηκα το έκαναν- και ωμά κρεμμύδια για τους μώλωπες, ενώ τα ζεματούσαν και τα αλάτιζαν για τα πρηξίματα και τους καλόγερους. Στον πονόδο-ντο χρησιμοποιούσαν αλατόνερο ή δυνατό τσίπουρο, ώσπου να μουδιάσει ο πόνος ή ρίγανη ή ρίζα σκάρφης, για να προκαλέσουν εξαγωγή με πρωτόγονο εργαλείο, μια τανάλια την δοντάγρια! Έκαναν ουροθεραπείες -όσοι μπορούσαν- με κομπρέσες για αρθροπάθειες και στραμπουλίγματα. Στα εγκαύματα έβαζαν κερί λιωμένο, στιμιμένη τομάτα, ή φρεσκοκομμένη πατάτα. Είχαν σε πρώτη ζήτηση τη στάχτη απ' το τζάκι για τις αμυγδα-λές, για τις ψωριάσεις και τις μικροπληγές και στις κρεατοελιές βάζανε γάλα από αγριοσυκιές, ή έπαιρναν τρία χαλίκια και ένα βράδυ, στη χάση του πεγγαριού, έτσι ιεροτελεστικά, πήγαιναν σε ένα σταυροδρόμι, άνα-βαν φωτιά, έκαναν το σταυρό τους και παρακαλούσαν "...φωτίτσα μου, πάρε τη βαρβαρίτσα μου" πετούσαν τα χαλίκια και γίνονταν καλά!

Πίστευαν όμως ότι οι περισσότερες ασθένειες προ-έρχονταν από τη ζήλεια, την κακία των ανθρώπων γύρω τους και το κακό το μάτι, που επηρέαζε τη ζωή τους και με πολλούς τρόπους ξόρκιζαν αυτό το αθέατο κακό. Ξεμάτιαζαν λοιπόν μικρούς και μεγάλους με αλάτι που το έριχναν κάτω και πίσω τους, ενώ ψιθύριζαν προσευχή, ή με τρεις σταγόνες λάδι σε ένα ποτήρι με νερό που, πριν το ρίξουν, το σταύρωναν και προσεύχο-νταν, ή με κάρβουνα αναμμένα σε νεροπότηρο, που αν πατώσουν υπάρχει μάτι, αν δεν πατώσουν δεν υπάρχει! Και με προσευχή πάντα ο άνθρωπος συνερχόταν...

Οι ακραίες στιγμές του πόνου των ανθρώπων προ-κάλεσαν, όπως την κατά τόπο ονοματολογία των ασθε-νειών, έτσι και την κατά τόπο Παρα-δοσιακή Θεραπευ-τική, που κινιό-ταν σε εμπειρικά και Θρησκευτικά πλαίσια. Οι μαγι-κές και δεισιδαι-μονικές δοξασίες οδήγησαν τις θερα-πευτικές γνώσεις τους από γενιά σε

Ιατρικά εργαλεία Μουσείου Επιδαύρου

1. Οι γεννήτορες της ιατρικής και της φαρμακολογίας (εξικινώντας από επάνω, από αριστερά προς τα δεξιά): Ασκληπιός, Ιπποκράτης, Αβικέννας, Ραζής, Αριστοτέλης, Γαληνός, Μάσερ, Αλβέρτος ο Μέγας, Διοσκορίδης, Μεσουέ, Σεραπίων. Χειρόγραφο του Γιουχάνε Κα-ντεμόστο, 15ος αι.

γενιά. Η Παραδοσιακή κοινωνική ζωή τους, αναβίωνε το παρελθόν τους και πήγαινε αργά, αλλά με στα-θερά βήματα μπροστά, ώστε η Λαϊκή θεραπευτική Ιατρική ήταν οικεία, φιλόξενη, γιατί ήταν απλή και φιλόνητη. Απευθυνόταν σε όλους, με αγάπη για τον συνάνθρωπο...

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ:

- ☞ "Ιατροσόφιο του δεκάτου ογδού αιώνα" Κ. Μηνάς.
- ☞ "Ελληνική Ιατρική Παράδοση-Αρχαιότητα" Αγγαίλα Μπίμπι - Παπαστυροπούλου.
- ☞ "Παραδοσιακή Ιατρική στην Πελοπόννησο" Αγγαίλα Μπίμπι - Παπαστυροπούλου.
- ☞ "Ζητήματα Ελληνικής Λαογραφίας" τεύχος Δεύτερο. Γεωργίου Μέγα.
- ☞ "Θέματα Λαογραφίας" Μιχάλη Μερακλή.
- ☞ "Οι Επιστήμες της Ζωής" Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών - Γιάννης Καρράς.

Γράφει η Εύη Γκατσοπούλου, εκπαιδευτικός

Λαϊκή Τέχνη - Παραδοσιακή Αρχιτεκτονική

Το κέντημα στο σπίτι της γιαγιάς, η πύληνη λεκάνη στην αυλή, ο μπακιρένιος τέντζερης στο ράφι της κουζίνας σας, ο πέτρινος φεγγίτης στο εξοχικό στο νησί, η ασπυμένα πόρτη της μητέρας από τα Γιάννενα, ο μανιάτικος πύργος στο χωριό του παππού είναι όλα έργα της λαϊκής τέχνης. Φτιάχτηκαν από ανώνυμους δημιουργούς, για να ικανοποιήσουν καθημερινές ανάγκες των ανθρώπων, αλλά και για να εκφράσουν τους πόθους ενός λαού.

Εκκινώντας ένα ταξίδι στην Ελλάδα θα γνωρίσουμε από κοντά οικοδομήματα που εκπροσωπούν την **παραδοσιακή αρχιτεκτονική**, μια μορφή της **λαϊκής μας τέχνης**.

ΠΡΩΤΟΣ ΣΤΑΘΜΟΣ: Σέριφος, νησί των Κυκλάδων. Τα σπίτια μοιάζουν με λευκούς κύβους, χωρίς στέγες. Τα μικρά παράθυρα εμποδίζουν τον αέρα της θάλασσας να μπει και στις επίπεδες ταράτσες μαζεύεται το νερό της βροχής για όλες τις ανάγκες των νησιωτών. Κοιτώντας τις πλαγιές της Σερίφου βλέπουμε τις σπαρμένες **ξερο-**

λιθιές, δηλαδή τους φράχτες φτιαγμένους από πέτρες χωρίς συνδετικό υλικό, που συγκρατούν το χώμα στα καλλιεργήσιμα χωράφια.

ΔΕΥΤΕΡΗ ΣΤΑΣΗ: Βάθια - Μέσα Μάνη. Ένα χωριό γεμάτο πυργόσπιτα, φτιαγμένα από πέτρες, υλικό που υπήρχε άφθονο στην περιοχή. Αν ανα-

ρωτιέστε γιατί τα σπίτια είχαν αυτή την όψη, σίγουρα θα πάει ο νους σας στους πειρατές που απειλούσαν

τους κατοίκους πριν πολλά χρόνια. Οι πύργοι ήταν τριώροφοι και στην εξώπορτα υπήρχε ο «**φονιάς**», μια τρύπα που έριχναν ζεματιστό νερό ή λάδι στους πολιορκητές του σπιτιού τους.

Πάμε τώρα παιδιά στη **Θεσσαλία**. Θα απορροήσετε για το σχήμα των σπιτιών αυτών. Μοιάζουν με καλύβες. Είναι τα «**καλύβια**», τα σπίτια των Σαρακατσάνων κτηνοτρόφων που μετακινούνταν από τα ορεινά στα πεδινά με τα ζώα τους. Τα οικίσματα αυτά ήταν φτιαγμένα με δενδρόκλαδα.

Να ένα υπέροχο αρχοντικό στην **Κοζάνη**. Ο πρώτος όροφος προεξέχει και δημιουργούνται τα «**σαχνισιά**».

Εκεί διαμένει η οικογένεια το χειμώνα. Στο ισόγειο είναι οι βοηθητικοί χώροι, κουζίνα, αποθήκες και στο δεύτερο όροφο βρίσκονται οι χώροι υποδοχής, ο «**δοξάτος**» και η καλοκαιρινή κατοικία της οικογένειας. Εκπληκτικά είναι τα χρωματιστά τζάμια στο σαλόνι αλλά και η μυστική πόρτα, που οδηγούσε στην έξοδο του σπιτιού σε περίπτωση που οι ιδιοκτήτες βρίσκονταν σε κίνδυνο.

Ας πάρουμε τώρα από τη **Ραφήνα** το καράβι για τη γειτονική μας **Τήνο**. Η θαυματουργία Παναγιά δεσπόζει στο νησί. Στους

φιδωτούς της δρόμους συναντούμε τους «**περιστεριώνες**», θαυμαστά έργα λαϊκής τέχνης! Διώροφα, είναι χτισμένα συνήθως κοντά σε ρυάκια και ποτάμια, για να βρίσκουν τροφή τα πουλιά. Στο ισόγειο οι αγρότες αποθήκευαν τη σοδειά τους και στους ορόφους φώλιαζαν τα πουλιά. Στην πλατεία της Καρδιανής καμα-

μικρούς μας φίλους...

ρώνουμε τα διακοσμητικά πουλιά και φυτά που στολίζουν τις βρύσες και τους φεγγίτες των σπιτιών.

Φτάνουμε στην όμορφη **Κάρπαθο**. Όπως και σε πολλά άλλα νησιά, το σπίτι συμπληρώνεται με βοτσαλωτή ή πλακόστρωτη αυλή. Γύρω γύρω υπάρχει τοίχος με την εξωτερική πόρτα και το «**ρόπτρο**» δηλαδή έναν μεταλλικό κρίκο που χτυπάς σαν κουδούνι. Μέσα στην αυλή υπάρχουν οι στάβλοι, το κοτέτσι, ο περιστεριώνας, ο φούρνος, το πηγάδι, η στέρνα για το νερό, όμορφα καλλωπιστικά φυτά, η κληματαριά. Στο χώρο αυτό τελούνται βαφτίσια, οργανώνονται γιορτές και γλέντια.

Στο τέλος της διαδρομής μπαίνουμε μέσα σε ένα μονόχωρο σπίτι της **Ρόδου**. Στην άκρη η εστία της φωτιάς ζεσταίνει το χώρο. Δίπλα ο «**σοφράς**», το κοντό τρα-

πέζι, φιλοξενεί το σπιτικό ζεστό φαγητό και τα σχολικά βιβλία των παιδιών της οικογένειας. Μια κεντητή κουρτίνα, με έντονο κόκκινο χρώμα, «**το σπερβέρι**», κρεμιέται από την οροφή και ξεχωρίζει την υπερυψωμένη περιοχή για τον ύπνο από το υπόλοιπο δωμάτιο. Αποχαιρετούμε το καλοαβεστωμένο σπιτικό της Ρόδου και δίνουμε υπόσχεση να συνεχίσουμε την περιήγησή μας και σε άλλες πόλεις και χωριά της Ελλάδας.

Ας δούμε τώρα τι θυμάστε από το ταξίδι στην Ελλάδα και από τη γνωριμία σας με τη λαϊκή τέχνη της αρχιτεκτονικής:

1. ΟΙ ΞΕΡΟΛΙΘΙΕΣ ΕΙΝΑΙ:

α. ξερά κλαδιά - β. πέτρινος φράχτης - γ. πέτρινα παγκάκια

2. Ο ΦΟΝΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΞΩΠΟΡΤΑ ΗΤΑΝ:

α. τρύπα που έριχναν καυτό λάδι - β. φύλακας του σπιτιού - γ. παγίδα για άγρια ζώα

3. Ο ΔΟΞΑΤΟΣ ΣΕ ΕΝΑ ΑΡΧΟΝΤΙΚΟ ΣΠΙΤΙ ΗΤΑΝ:

α. ο χώρος ύπνου - β. ο χώρος υποδοχής - γ. καλοκαιρινή βεράντα

4. ΟΙ ΠΕΡΙΣΤΕΡΙΩΝΕΣ ΧΤΙΖΟΝΤΑΝ ΚΟΝΤΑ ΣΕ:

α. ρυάκια - β. στη θάλασσα - γ. σπηλιές

5. ΤΟ ΡΟΠΤΡΟ ΧΡΗΣΙΜΕΥΕ ΩΣ:

α. χερούλι - β. καθρέπτης - γ. κουδούνι

6. ΤΟ ΣΠΕΡΒΕΡΙ ΗΤΑΝ:

α. παραδοσιακό μαντίλι - β. κουβέρτα - γ. κεντητή κουρτίνα

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: β, α, β, α, γ, γ.

Λυκείου δραστηριότητες

Το ημερολόγιο του ΛΕ Ραφίνας είναι γεμάτο από δράσεις και εκδηλώσεις που πραγματοποιούνται με πολλή αγάπη, με πολύ κόπο και πολλή δουλειά από τα μέλη του ΔΣ, τους δασκάλους και τους υπεύθυνους για κάθε εκδήλωση. Το ΛΕ Ραφίνας είναι περήφανο για την πολυσχιδή αυτή δράση και τη μεγάλη προσφορά του στην Παράδοση και τον Πολιτισμό. Με χρονολογική σειρά αναφέρονται στη σελίδα αυτή οι «Λυκείου δραστηριότητες»

ΙΟΥΛΙΟΣ 2016

3.7.2016 - Η μεγάλη παράσταση του ΛΕΡ, ένα παραδοσιακό μουσικοχορευτικό υπερθέαμα με τίτλο «Σαν ήρθε η ροδοδάχτυλη αυγή.....ένας άλλος σταθμός στα πολιτιστικά δρώμενα του τόπου.

25.7.2016 - Παράσταση της χορευτικής ομάδας στη γιορτή της Αγίας Παρασκευής με νησιώτικους χορούς, μετά από πρόσκληση του συλλόγου Πευκώνα της Ραφίνας.

ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ - ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ - ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 2016

2,3,4.9.2016 - Πρόβες της ΧΟ για το τριήμερο παραδοσιακό αντάμωμα στα «Χρυσοστόμεια»

5.9.2016 - Συμμετοχή του ΛΕΡ στα Χρυσοστόμεια με προβολή, αφιέρωμα στη ζωή του Χρυσοστόμου Σμύρνης και με χορευτική παράσταση σε συνεργασία με τον Πολιτιστικό Σύλλογο Πικερμίου

7.9.2016 - Μαθητές και μαθήτριες του ΛΕΡ πλαισιώνουν την εικόνα της Παντοβασιλίσσας στον Εσπερινό και στη Λιτανεία την παραμονή της Μεγάλης γιορτής της Ραφίνας.

25.9.2016 - Μετακόμιση των γραφείων του ΛΕΡ σε άλλη αίθουσα του παλιού ιστορικού σχολείου της Ραφίνας

1.10.2016 - Έναρξη μαθημάτων.

18.10.2016 - Παραδοσιακό γλέντι της ΧΟ

23.10.2016 - Συμμετοχή της ΧΟ στην τελετή λήξης Πανερωπιακών αγώνων TANG SOO DO και στην απονομή επάθλων στο κλειστό Γυμναστήριο Ραφίνας.

28.10.2016 - Παρέλαση μαθητών του ΛΕΡ με φορεσιές και κατάθεση στεφάνου

30.10.2016 - Αγιασμός για την καινούργια Λυκειακή χρονιά και επετειακή εκδήλωση για την 28 Οκτωβρίου 1940, με ομιλία του Νίκου Αλικάκου,υποστράτηγου ε.α και θέμα «οι πολεμικές οφειλές της Γερμανίας προς την Ελλάδα από τον Β Παγκόσμιο πόλεμο»

13.11.2016 - Παρακολούθηση της Θεατρικής Παράστασης «ήταν όλοι τους παιδιά μου» στο Θέατρο Εμπορικών. Την ίδια μέρα μέλη του ΛΕΡ συμμετείχαν σε εκδρομή του τμήματος παραρτημάτων του Κεντρικού Λυκείου στην Καλαμάτα για επίσκεψη κα ξενάγηση στο νέο Μουσείο ενδυμασιών «Βικτωρία Καρέλια»

20.11.2016 - Μεγάλη εκδήλωση: Ημερίδα, σεμινάριο χορών και γλέντι, διάρκειας 6 ωρών, συνολικά. Θέμα. «Σαρακατσαναίοι-ποιμένες-σκηνίτες». Εισηγητής ο Ηρακλής Κυροδήμος. Στο τραπέζι ομιλητές, ο δήμαρχος Πεντέλης Δ. Στεργίου, η Ασπασία Μπούρχα, εκπαιδευτικός-ζωγράφος, ο Γεώργιος Φυτιλής, συγγραφέας, Ο Ηρακλής Κυροδήμος, εκπαιδευτικός και δάσκαλος χορού και η Άννα Μιχοπούλου, φιλόλογος, ιστορικός.

22.11.2016 - Γιορτή και γλέντι για την Παναγιά Μεσοσπορίτισσα. Καζάνι με πολυσπόρια, ζωντανή μουσική και τραγούδι.

ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ

4.12.2016 - Μικρή-σεμνή γιορτή για την τοποθέτηση του

πορτρέτου της Επίτιμης Προέδρου στο Λύκειο. Το πορτρέτο φιλοτέχνησε η εικαστικός Ασπασία Μπούρχα.

11.12.2016 - Χριστουγεννιάτικο εργαστήρι για μικρά παιδιά με τις οδηγίες της δασκάλας Ανθίας Χρόνη (κατασκευές - παιχνίδια - στολίδια - χριστόφωμο κ.α)

16.12.2016 - Παρουσίαση κρουστών παραδοσιακών οργάνων στους μαθητές του τμήματος χορού από τον συντοπίτη μας οργανοποιό, Γιάννη Λούση.

17.12.2016 - Κάλαντα από τους πολύ μικρούς μαθητές του Μουσικοκινητικού τμήματος στο «Σπίτι της Τρίγλιας» και σε Τριγλιανά σπίτια της Ραφίνας. Τα παιδιά συνοδεύονταν από τη δασκάλα, Ανθία Χρόνη ,τους γονείς και βέβαια, όπως πάντα, από την πρόεδρο και μέλη του ΔΣ.

17.12.2016 - το βράδυ. Άναμμα Χριστουγεννιάτικου δέντρου στην πλατεία της Ραφίνας. Χοροί Ανατολικής Ρωμυλίας από τη μικρή Χορευτική ομάδα του ΛΕΡ και κάλαντα από τα Αμπελάκια Έβρου, Τα κάλαντα έψαλλαν άνδρες μεταμφιεσμένοι σε γαμπρό, νύφη ιερέα και συγγενολόι. Το έθιμο-δρώμενο δίδαξε και ανέλυσε η δασκάλα Αγγελική Καραγεώργου

23.12.2016 - Γλέντι στο τελευταίο μάθημα χορού για το 2016, με μεζέδες και κρασί.

24.12.2016 - Κάλαντα στη Ραφίνα από μαθητές της Χορευτικής ομάδας και 2 δασκάλους χορού.

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 2017

9.1.2017 - Κοπή πίτας της χορωδίας (ακολούθησαν πίτες όλο το μήνα σε όλα τα τμήματα του ΛΕΡ)

26.1.2017 - Παρακολούθηση της παράστασης «Φιλιά Χαϊδεμένου» στο θέατρο Βεάκη

29.1.2017 - Παρουσίαση του βιβλίου «Αίντε πάλι» της Αγγλαίας Κωνσταντινίδου-Κλοκίνα. Το βιβλίο έχει θέμα τον ξεριζωμό των Ελλήνων από την Πόλη (1958-1968) και το παρουσίασε ο δημοσιογράφος Γιώργος Βιδάλης και η συγγραφέας. Η παρουσίαση συνοδεύτηκε με προβολή σχετικού φωτογραφικού υλικού.

ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ - ΜΑΡΤΙΟΣ 2017

12.2.2017 - Κυριακάτικο απογευματινό με θέμα «γνωριμία με την τεχνική της Αυγοτέμπερας» από την αγιογράφο Αποστολία Κιοκμένογλου.

17.2.2017 - Τρεις παραστάσεις της χορευτικής ομάδας σε 900 παιδιά στο Μποδοσάκειο Δημοτικό Σχολείο του Κολεγίου Αθηνών.

18.2.2017 - Πρωτότυπο Μουσικοχορευτικό Πρόγραμμα από το συγκρότημα «Άδεια Ορχήστρα» με τραγούδια εποχής διασκευασμένα, σάτιρα και με ρετρό εμφανίσεις από μέλη της «Ομάδας Αισιοδοξίας» του ΛΕΡ.

24.2.2017-Αποκριάτικο γλέντι με ζωντανή μουσική (κλαρίνο, γκάντα, κρουστά) φαγητό, κρασί και μασκαρέματα.

25.2.2017 - Σύμπραξη των νηπίων του Μουσικοκινητικού τμήματος με παιδιά του 3ου Νηπιαγωγείου Ραφίνας για αποκριάτικα δρώμενα και γαϊτανάκι.

19.3.2017 - Κυριακάτικο Απογευματινό. Παρουσίαση του προϊστορικού οικισμού της Ραφίνας από τον μαθητή του Γεν. Λυκείου Ραφίνας, Θεμιστοκλή Λαζαρή, ερευνητή της τοπικής ιστορίας. Θέμα: Πλατεία ταχυδρομείου - το ξύπνημα από τον λήθαργο.

23.3.2017 - Παρακολούθηση της παράστασης «Ο Αυγούστος» στο Θέατρο Δ. Χορν

25.3.2017 - Εορτασμός της 25ης Μαρτίου. Δοξολογία, παρέλαση και χοροί στην Πλατεία της Ραφίνας.

Έκδοση του περιοδικού «τ' ανάβλεμμα» 33° τεύχος.